

ULUSLARARASI HUKUK PERSPEKTİFİNDEN YEMEN İÇ SAVAŞI

Ömer DUMAN*

ÖZ

Ortadoğu'nun en yoksul ülkesi olan Yemen'de yaklaşık 20 yıldır iç savaş yaşanmaktadır. Yoksulluk, istikrarsızlık ve çatışma hâli neticesinde ülke fakirleşmiş ve halk yardıma muhtaç hâle gelmiştir. Böylece Yemen halkı kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Yemen'deki kabile, aşiret, farklı mezhepler, siyasi ideolojiler ve kutuplaşmalar ülkenin birliğini ve bütünlüğünü sekteye uğratmaktadır. Arap Baharı ile başlayan Arap isyanları Tunus'tan Mısır'a ve Mısır'dan da Yemen'e sıçramıştır. Bu süreçte Yemen'de muhalefetin (Husiler) siyasi protestoları ve askeri operasyonları ile uzun yıllardır ülkeyi tek başına yöneten Cumhurbaşkanı Abdullah Salih istifa etmek zorunda kalmıştır. Fakat Cumhurbaşkanı Salih'in gitmesi İran destekli Husileri tatmin etmemiş ve Husiler yeniden isyan çıkartıp yaklaşık ülkenin üçte ikisini işgal etmişlerdir. Böylece ülkedeki iç savaş durumu süreklilik göstererek her geçen gün Yemen'deki insani krizi derinleştirmiştir. Öyle ki bu kriz önlenemeyecek boyutlara gelmiştir. Uluslararası toplumun uluslararası hukuku ihlal etmeme, diyalog ve barış çağrıları iç savaşa müdahil olan aktörler tarafından sürekli reddedilmiştir.

* Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Orta Doğu Çalışmaları Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, E-Mail: omerduman6054@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9570-4171.
Makalenin Gönderim Tarihi : 09.01.2024.
Makalenin Kabul Tarihi : 28.12.2024.

Yemen’de yaşanan kompleksli iç çatışma durumu ve tarafların agresif tavırları ile Yemen halkına çözümsüzlük, istikrarsızlık, yıkım, ölüm ve acı reva görülmüştür. Çalışmada, çatışma-çözümü ve uluslararası hukuk bağlamında Yemen iç savaşının tahlil edilmesi amaçlanmıştır. Öte taraftan çalışmada, uluslararası toplumun tüm uyarılarına ve kararlarına rağmen Suudi Arabistan ve İran’ın vekâlet savaşına dönüştüğü Yemen iç savaşının kısa sürede bitmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası hukuk, insani güvenlik, Yemen iç savaşı, Husiler, Arap baharı.

YEMEN CIVIL WAR FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

There has been a civil war in Yemen, the poorest country in the Middle East, for nearly 20 years. As a result of poverty, instability and conflict, the country has become impoverished and the people has become in need of help. Thus, the people of Yemen has faced the danger of famine. Tribes, different sects, political ideologies and polarizations in Yemen have disrupted the unity and integrity of the country. Arab rebellions that started with the Arab Spring spread from Tunisia to Egypt and from Egypt to Yemen. In this process, President Abdullah Saleh, who had been ruling the country alone for many years, had to resign due to the political protests and military operations of the opposition (Houthis) in Yemen. However, President Saleh's departure did not satisfy the Iranian-backed Houthis, and the Houthis rebelled again and occupied approximately two-thirds of the country. Thus, the civil war in the country has continued and deepened the humanitarian crisis in Yemen day by day. So much so that this crisis has reached unavoidable proportions. The international community's calls for not violate international law, dialogue and peace have been constantly rejected by the actors involved in the civil war. With the complex civil conflict situation in Yemen and the aggressive attitudes of the parties, solutionlessness, instability, destruction, death and suffering have been deemed necessary for the Yemeni people. The study aims to analyze the Yemeni civil war in the context of conflict-resolution and international law. On the other hand, the study concluded that it is not possible for the Yemeni civil war, which has turned into a proxy war between Saudi Arabia and Iran, to end in a short time, despite all the warnings and decisions of the international community.

Keywords: International law, human security, Yemen civil war, Houthis, Arab spring.

I. GİRİŞ

Yemen, tarihsel süreç içerisinde stratejik ve jeopolitik konumu ile önemli bir ‘transit’ ülke konumundadır. Afrika ve Asya kıtalarının kesiştiği bir noktadadır. Yemen’de geçmişten günümüze devam eden kabile ve aşiretlerin güç mücadelesi, istikrarsızlık ve fakirleşme durumu söz konusudur. Yemen’in Kuzey ve Güney ayrılığı da kimi zaman mezhepsel kimi zaman da siyasi ideolojilerden kaynaklanmıştır.

Yemen’de 2004 yılından sonra başlayan iç çatışmalar Arap Baharı süreci ile 2014 yılında bir iç savaşa dönüşmüştür. Yemen’de yaşanan iç savaşta yüzlerce kişi hayatını kaybetmiş, binlerce kişi yararlanmış, on binlerce kişi ise göç etmek zorunda kalmıştır. İç savaş ile ülkede kuraklık ve açlık durumu büyük bir sarsıntı hâline gelmiştir. Yemen’deki iç savaşın sonlandırılması için ulusal ve uluslararası barışçıl çözüm arayışları iç savaşa dâhil olan aktörler tarafından reddedilmiştir. Bu minvalde Yemen’deki kanlı iç savaş devam etmiş ve durum giderek çözümsüz hâle gelmiştir.

Küresel anlamda sivil toplumun güçlü olduğu toplumlarda yöneticiler halka saygı gösterir. Sivil toplumun güçlü olması ile istikrarlı bir toplum oluşur ve bu minvalde sosyal örgütlenme de mümkündür. Fakat sivil toplumun güçlü olmadığı ve sosyal örgütlemenin zayıf olduğu toplumlarda uluslararası insan hakları hukuk normları ile ‘insan hakları’ garanti altına alınması mümkün değildir. Böylece toplumda huzursuzluk ve istikrarsızlık sürekli devam eder.¹ Yemen siyasi hayatında sivil toplum güçsüz ve sosyal örgütlenme de zayıf olduğu için Yemen’de uzun yıllardır istikrarsızlık süreklilik göstermektedir. Bu noktada, Yemen’de uluslararası insan hakları hukuku da her geçen gün ihlal edilmektedir.

Bu çalışmada, araştırma yöntemi ekseninde analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Kuzey Yemen ve Güney Yemen’in birleşmesi sonucunda Yemen Cumhuriyeti’nde yaşanan iç savaş analiz edilmiştir. Çalışma altı başlık altında incelenmiştir. Sırasıyla Yemen’in tarihsel süreci, Birleşik Yemen Cumhuriyeti, Yemen’in sorunları, Yemen’de Husilerin varlığı, Arap Baharı öncesi ve Arap Baharı sürecinde Yemen iç savaşı ve son olarak da Yemen iç savaşının uluslararası hukuk boyutu ve analizi şeklinde tahlil edilmiştir. Burada Arap Baharı öncesi ve Arap

¹ İlyas Doğan, “İnsan Hakları Hukukunun Temel Özellikleri”, *İnsan Hakları Hukuku*, ed: İlyas Doğan, 3.baskı, *Astana Yayınları*, Ankara, 2019, s.79.

Baharı sürecinde Yemen iç savaşı başlığı, çalışmanın önemi açısından diğer başlıkların sonuçlarını kapsamaktadır. Çalışmanın son aşamasında sonuç ve çözüm önerileri sunulmuştur. Öte taraftan çalışmada geniş literatür taraması yapılmış ve Türkçe ve İngilizce kaynaklarından yararlanılmıştır. Ayrıca çalışmada birincil (rapor, haber, röportaj, bildiri vs.) ve ikincil (makale, kitap vs.) kaynaklar kullanılmış ve bu yönde çalışmanın tüm boyutlarını kapsayacak şekilde analizler yapılmıştır.

Bu çalışmada farklı perspektifler temel alındı ve çalışmanın önemi açısından şu sorular önem arz etmektedir; i) bu çalışmaya iten neden nedir? ve ii) neden Yemen örneği? Kısacası, bu çalışmanın ele alınmasının en önemli nedenlerden bir tanesi; çatışma-çözümü ve uluslararası hukuk bağlamında Yemen'deki iç savaş durumunu analiz etmektir. Yemen örneğinin seçilmesinde; birleşik bir Yemen devletinin kurulamaması, Yemen siyasetinde mezhep ajandasının etkili olması, kabileler arasındaki güç mücadelesi, Yemen'de Suudi Arabistan ve İran'ın vekâlet savaşı, çatışan taraflar arasında uluslararası hukukun devamlı ihlal edilmesi ve son süreçte Arap Baharı rüzgârı ile Yemen'de istikrarsızlık durumunun hâkim olması ve sivil can kayıplarının sürekli artması gibi hadiseler etkili olmuştur.

II. YEMEN'İN TARİHSEL SÜRECİ

Yemen, Arap Yarımadası'nın güney ucunda yer almış ve Belkıs'ın ülkesi olarak nitelendirilmiştir.² Jeostratejik bir konumu olan Yemen, Suudi Arabistan'ın güneyinde ve Umman'ın da doğusunda yer almaktadır. Yemen toprakları 19. yüzyılın ortalarında İngiliz ve Osmanlı İmparatorlukları arasında bölünmüştür.³ Günümüzdeki Yemen'de uzun yıllar Güney ve Kuzey Yemen ayrımı söz konusu olmuştur. Sana merkezli Kuzey Yemen 1517 yılından 1918 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde, Aden merkezli Güney Yemen ise 1839 yılından 1967 yılına kadar İngilizlerin hâkimiyetinde kalmıştır.⁴

² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu İran, İran, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, Cilt.II, Dora, Bursa, 2017, s.515.

³ Omar Ahmed, “Remembering the 1994 Yemeni Civil War”, <https://www.middleeastmonitor.com/20220504-remembering-the-1994-yemeni-civil-war/>, *Middle East Monitor*, 2022, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

⁴ Arı, a.g.e., s.515.

İngilizlerin Güney Yemen'i işgal etmesinin temel hedefi Hindistan sömürmesine giden yol ve güzergâhları kontrol edilmesi olmuştur.

Osmanlı'nın mirasını devralan Türkiye, 1923 tarihli Lozan Anlaşması ile Kuzey Yemen'in bağımsızlığını resmen tanımıştır. Kuzey Yemen'in bağımsızlığı ile ülkenin yönetimi Zeydi İmamlara geçmiştir. 1924 yılından itibaren Kuzey Yemen'in kralı İmam Yahya olmuş ve Sana başkent ilan edilmiştir. İmam Yahya 24 yıl boyunca Sana merkezli Kuzey Yemen'i yönetmiş ve 1948 yılında öldürülmüştür. İmam Yahya'dan sonra yönetime oğlu Ahmed bin Yahya geçmiştir. Ahmed bin Yahya 1962 yılına kadar ülkeyi tek başına idare etmiştir. 1962 yılında Ahmed bin Yahya'nın ölmesi ile yerine oğlu Muhammed Bedr geçmiştir. Muhammed Bedr, dokuz gün tahta kalmış ve darbe ile tahtan indirilmiştir. Bu darbe ile cumhuriyet ilan edilmiştir.⁵ Gelinek noktada Kuzey Yemen, 1962 yılında ordu öncülüğünde gerçekleştirilen darbeyle cumhuriyet ilan edilene kadar Zeydi imamlar tarafından yönetilmiştir.⁶

Devlet başkanı Bedr'e yapılan darbe sonrasında oluşturulan beş kişilik Devrim Konseyi tarafından bir deklarasyon yayınlamıştır. Dış politika ile ilgili yayınlanan bildiri "*Arap ülkeleri ile dayanışma, Arap dünyası ile ekonomik bağların geliştirilmesi ve Arap milliyetçiliği, emperyalizme ve dış müdahaleye karşı koyma, Yemen'in bağımsızlığı tanıyan herkesle iyi münasebetler*" ilkelerine vurgu yapılmıştır.⁷ Cumhuriyet rejimin üçüncü Cumhurbaşkanı, 1978 yılından itibaren Ali Abdullah Salih olmuştur.⁸ Öyle ki Cumhurbaşkanı Salih, 1978 yılında bir darbe ile ülke yönetimini ele geçirmiştir.⁹

Güney Yemen, 1967 yılında İngilizlerin geri çekilmesinden sonra önce Güney Yemen Halk Cumhuriyeti isimli bağımsız bir ülke olmuş, ancak radikal Marksist bir darbenin ardından Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti ismini almıştır. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, 1990 yılında Kuzey Yemen ile birleşene kadar Sovyet Rusya destekli komünist

⁵ Altan Tan, *Hz. İbrahim'in Ayak İzlerinde ORTADOĞU*, 1.baskı, Çıra, İstanbul, 2016, s.388-389.

⁶ Ahmed, a.g.m., 2022.

⁷ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, 5.b, Kronik, İstanbul, 2019, s.178-179.

⁸ Tan, a.g.e., s.388-389.

⁹ Arı, a.g.e., s.515.

ve tek partili bir devlet olmuştur.¹⁰ Ancak belirtilmelidir ki, Arap dünyasında tek komünist devlet Aden merkezli Güney Yemen olmuş ve bu ülke yaklaşık on üç yıl boyunca varlığını devam ettirmiştir.

Kuzey Yemen, birleşik bir Yemen için her zaman gözlerini Aden merkezli Güney Yemen'e çevirmiştir. Aden merkezli Güney Yemen'i ele geçirmek için hem Osmanlı hem de İmam Yahya güçleri askeri harekâtlar düzenlemiştir. Fakat İngilizlerin dominant gücü karşısında başarısız olmuşlardır. 1967 yılında bağımsız olan Güney Yemen'in Kuzey Yemen tarafından yeniden işgal edilmesi söz konusu olmuştur. Burada Güney ve Kuzey arasında çatışmalar yaklaşık 12 yıl sürmüş, ardından Güney ve Kuzey arasında Libya Devlet Başkanı Kaddafi (1 Eylül 1969 - 23 Ağustos 2011) liderliğinde bir barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre tek devlet hâlinde birleşmeye gidilmesi, yeni devletin resmi dininin İslam, başkentinin Sana olması kararlaştırılmıştır. Fakat bu anlaşmanın uygulanması mümkün olmamıştır.¹¹ Güney ve Kuzey Yemen'in birleşmesi ancak 1990 yılında gerçekleşmiştir. Bu devlet, günümüze kadar uluslararası hukukun egemen devlet ilkesi bağlamında Yemen Cumhuriyeti olarak tanınmaktadır.

III. BİRLEŞİK YEMEN CUMHURİYETİ

Kuzey Yemen ve Güney Yemen ayrı iki devlet olması hasebiyle ekonomileri arasında büyük farklar vardı. Kuzey Yemen daha güçlü bir ekonomiye sahip olmuştur. Kuzey daha güçlü bir ekonomiye sahipken, Güney büyük potansiyel petrol rezervlerine sahipti, ancak başlıca ekonomik ve siyasi destekçisi Sovyet Rusya'nın azalan gücü ve nihayetinde dağılması nedeniyle çöküşün eşiğinde olmuştur.¹² Güney Yemen'de kötüleşen ekonominin temel dayanağı başka ülkelere

¹⁰ Al Jazeera, "Timeline: History of Separatism in Southern Yemen", <https://www.aljazeera.com/news/2020/4/26/timeline-history-of-separatism-in-southern-yemen>, 2020, Erişim Tarihi: 02.11.2024; Ahmed, a.g.m., 2022.

¹¹ Armaoğlu, a.g.e., s.194-196.

¹² Sarah Cole, "The Economic Disaster Behind the Yemen Civil War", *The Foreign Analyst*, 2019, <http://theforeignanalyst.com/the-economic-disaster-behind-the-yemen-civil-war>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

çalışmaya giden işçilerin getirdikleri dövizler ve Sovyet Rusya'dan alınan krediler olmuştur.¹³

Asırlar boyunca iki ayrı Yemen devleti olmuş, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birleşme söz konusu olmuştur. Arap Yarımadası'nın güney ucunda bulunan Yemen Arap Cumhuriyeti ve Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti, 22 Mayıs 1990 tarihinde birleşerek Yemen Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.¹⁴ Birleşik Yemen Cumhuriyeti'ne yönelik David Warburton "*The Conventional War in Yemen*" isimli makalesinde şunları dillendirmiştir: "*Tarihsel olarak Yemen'i birleştirmek için askeri yöntemler kullanılmış olsa da ülkenin barışçıl yollarla birleşmesi, Güney'in 1967'de İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasından önce de Kuzey ve Güney liderleri tarafından desteklenen popüler bir hedefti.*"¹⁵ Ancak Yemen ana karasında varlık gösteren iki aktör, bu hedefe yıllar sonra ulaşmıştır.

Yemen Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı, eski Kuzey Yemen'in Cumhurbaşkanı olan Ali Abdullah Salih olmuş ve otoriter yönetimine devam etmiştir.¹⁶ Kuzey ve Güney'in birleşiminden sonra yaklaşık dört yıl boyunca Yemen Cumhuriyeti'nde iç çatışmalar yaşanmıştır. Güney bölgesinde yaşayan halkın Yemen'den ayrılma talepleri şiddete evrilmiş ve askeri kuvvetler bu şiddet olaylarını sert bir şekilde bastırmıştır.¹⁷ Şöyle ki, 22 Mayıs 1990 tarihinde kurulan Yemen Cumhuriyeti'nde 4 Mayıs-7 Temmuz 1994 tarihleri arasında kuzey ve güney arasında artan gerginliğin ortasında, ayrılıkçı güneyin bağımsızlığını ilan etmesiyle iç savaş patlak vermiştir.¹⁸ Bu noktada 1994 yılının ortasında Yemen'de meydana gelen iç savaş Soğuk Savaş'ının sona ermesinden bu yana iki

¹³ Nazlı Koca, "Yemen'de Çatışmalı Süreç ve Dinamikleri", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(2), 2021, s.226.

¹⁴ İbrahim Arslan, "Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.1, Sayı.1, 2015, s.19; Kali Robinson, "Yemen's Tragedy: War, Stalemate, and Suffering", <https://www.cfr.org/backgrounder/yemen-crisis>, Council on Foreign Relations, 2023, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

¹⁵ David Warburton, "The Conventional War in Yemen", *The Arab Studies Journal*, Vol. 3, No. 1, Spring 1995, s.21.

¹⁶ Arı, a.g.e., s.515; Robinson, 2023.

¹⁷ Arslan, a.g.e., s.19

¹⁸ Omar Ahmed, "Remembering the 1994 Yemeni Civil War", <https://www.middleeastmonitor.com/20220504-remembering-the-1994-yemeni-civil-war/>, *Middle East Monitor*, 2022, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

profesyonel Arap ordusu arasında yaşanan ilk savaş olmuştur. Bu iç savaş durumu Yemen'i birleştiren 22 Mayıs 1990 tarihli birlik anlaşmasını yok edilmeye çalışılmıştır.¹⁹ Gelinek noktada Cumhurbaşkanı Salih'e ait silahlı kuvvetler ülkenin güneyinde başlayan isyanı iki ayda bastırmıştır.²⁰ Bu kapsamda 1994 isyanları, Yemen Cumhuriyeti'nin modern tarihinde birinci iç savaşı olmuştur. Dahası Yemen'de 1994 tarihli iç savaşı; 2004 ve 2014 tarihli iç savaşlarını da tetiklemiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında, Yemen'de 22 Mayıs 1990 tarihinde birleşme gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra Güney bölgesinin yeniden ayrılma çabası ve Kuzey bölgesinde bulunan otoritenin güç kullanımı neticesinde tüm Yemen topraklarında kuzeyli yöneticiler egemen güç olmuştur. Kuzeyli yöneticiler Temmuz 1994'te Aden'i ele geçirerek bütün Yemen'i kendi kontrolleri altına almaları²¹ sonrasında otoriter rejim süreklilik göstermiştir. Bu durumdan rahatsızlık duyan güneyliler ve kuzeyliler arasındaki yönetim ve iktidar krizlerinden dolayı Yemen'de sorunlar daha da derinleşmiştir. Buradan hareketle, Kurşun'a göre Yemen, 1990'lardan sonra gelen küresel değişim rüzgârlarından etkilenmiş, Kuzey ve Güney'in birleşimi ile yeni bir fırsat yakalamıştır. Fakat modern bir devletin sahip olabileceği imkânlarla sahip olunmamış ve sürekli olarak benzer sorunlar tekrarlanmıştır.²²

IV. YEMEN'İN SORUNLARI

Yemen, Körfez Savaşı'nda (17 Ocak 1991-28 Şubat 1991) Irak'ın yanında yer almıştır. Yemen, bu politikası sonrasında ABD'yi destekleyen diğer Arap ülkeleri tarafından yalnızlaştırılmıştır. Bu ülkeler, Yemen'e ekonomik yaptırımlar uygulamıştır. Yemen'i yalnızlaştırma ve ekonomik yaptırım hamlesini en sert şekilde yapan devletlerden birisi ise Yemen'e komşu olan Suudi Arabistan olmuştur. Suudi Arabistan, ülkesinde çalışan Yemenli işçilere hiçbir tazminat ödemesi yapmadan işlerine son vermiş ve bu işçiler Suudi Arabistan tarafından sınır dışı

¹⁹ Warburton, a.g.m., s.20.

²⁰ Atay Akdevelioğlu, Nuri Yeşilyurt ve Gökhan Erdem, "Tarihsel Süreklilik ve Kopuşlar Üzerinden Yemen İç Savaşı", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt:10, Sayı: 1,2023, s.230

²¹ Tan, a.g.e., s.389-390.

²² Zekeriya Kurşun, "Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkamazları", 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

edilmiştir.²³ Yemen'e uygulanan yalnızlaştırma politikası ise Yemenlileri daha da yoksullaştırarak ülkeyi ekonomik olarak büyük sıkıntılara sokmuştur.

Yemen'de birden çok sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların bitmesi veya en azından minimize edilmesi için yerel, ulusal ve uluslararası çözüm arayışları olmuştur. Fakat Yemen'deki sorunlar karmaşık ve şiddete dayalı olması hasebiyle kalıcı çözümler mümkün olmamıştır. 1990 yılından itibaren Yemen'deki sorunlar kısaca şunlardır: “*Yemen'in güneyinde el Kaide'nin varlığı ve ABD'nin sürekli İHA saldırıları, kuzeyde Husilerin talepleri ve kaynaklı sorunlar, kıtlık, ülkenin gelişmemesi, işsiz genç sayısı fazla olması ve kuraklıktır. Diğer taraftan Yemen'de Husilerin nüfuzunun giderek artması, yaşanan iç çatışmalarda merkezi hükümetin olaylara seyirci kalması ve orduyu çatışmalara koymama hassasiyeti, bazı suni Müslümanlar tarafından El Kaide'ye verilen desteğin artması, Husilerin el Kaide operasyonları ve Zeydilerin desteğini alması gibi sorunlar kalıcı bir hal almıştır.*” Cumhurbaşkanı Salih, bu sorunları kullanarak kendi iktidarını sürdürmüştür. Ancak Cumhurbaşkanı Salih sonrasında bu sorunlarından her biri başlı başına birer kalıcı sorun hâline dönüşmüştür.²⁴ Yemen'deki bu kapsamlı sorunlar ile hükümet veya devlet otoritesi hiçbir zaman kalabalık ve yoksul bir nüfusu olan Yemen'in toprakları üzerinde güçlü bir hâkimiyet kuramamıştır.²⁵ Öyle ki ülkede sürekli “*siyasi boşluk*” ya da “*hükümet krizi*” yaşanmıştır.

Yemen, dünyanın petrol sevkiyatlarının çoğunun geçtiği Aden Körfezi ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan bir boğaz üzerinde yer aldığı için stratejik olarak önemlidir.²⁶ Yemen'de güçlü bir hükümetin olmamasın temel sebebi ise Suudi Arabistan, İran ve Batılı devletler tarafından ülkenin iç işlerine müdahalesi söz konusudur. Ülkedeki iç savaşta en güçlü aktörlerden biri İran'a yakınlığı ile bilen Husiler olmaktadır. Husiler önceden bir aile veya bir aşiretten toplumsal bir güce

²³ Tan, a.g.e., s.391.

²⁴ Arı, a.g.e., s.520.

²⁵ David, N. Balaam ve Bradford Dillman, *Uluslararası Ekonomi Politığe Giriş*, Çev: Nasuh Uslu, 1.baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015, s.492.

²⁶ BBC News, “Yemen crisis: Why is there a war?”, 2021, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

evrilmiştir. Böylece ülkedeki sorunların bir nedeni de Husilerin varlığı ve Husileri destekleyen İran'ın Yemen'deki vekâlet savaşı olmuştur.

V. YEMEN'DE HUSİLERİN VARLIĞI

Husiler, Şii Zeydilerin bir koludur. Zeydiler, doktrin ve inançları bakımından İran, Irak ve başka yerlerdeki Şiilerden (genellikle on iki İmam'a olan inançlarından dolayı On iki İmamcı olarak anılır) önemli ölçüde farklı olan Şiilerin bir azınlığıdır.²⁷ Husiler, Zeydiler içinde yaşayan bir aile veya aşiret olarak bilinir. Husilerin varlığı, 1990 yılında varlık gösteren Mümin Gençler Teşkilatı'na dayanmıştır.²⁸ Arı'ya göre Yemen nüfusunun yaklaşık yüzde 45-50'sini oluşturan Zeydilerin bir alt kolu olan Husiler, yerel ve iktisadi istekleri bulunan bir aşiret hareketi olarak örgütlenmiştir.²⁹

Husilerin lideri Hüseyin Bedrettin el Husi'dir. Hüseyin Bedrettin el Husi 1990 yılında el Hak Parti'sini kurmuştur. Böylece Husiler, bu parti etrafında örgütlenmişler.³⁰ Riedel'e göre Husiler, 1990'larda Cumhurbaşkanı Salih'e ve yolsuzluklarına karşı Zeydi direnişi olarak ortaya çıkmış ve adlarını da Hüseyin Bedrettin el Husi adlı karizmatik bir liderden almıştır. Tunus, Mısır ve Suriye'deki diğer Arap yöneticiler gibi Cumhurbaşkanı Salih de Arap dünyasının en fakir ülkesinin servetini kendi ailesi için çaldığı iddiası ve büyük yolsuzlukla suçlanmıştır.³¹

İran Şiiliğinden etkilenen Husiler, Yemen hükümetine karşı bir takım siyasal ve ekonomik talepleri gündeme getirmişlerdir. Öyle ki Yemen'de İmamlık rejimini tekrar kurma hedefi içerisinde olmuşlardır. Bununla birlikte hükümetin Suudi Arabistan ve ABD politikalarına muhalefet ederken İran'ın siyasi gündemini de takip eden Husiler, Lübnan'daki (2006 Hizbullah) deneyimden yararlanmaya çalışmıştır. Kableden büyük bir toplumsal güce evrilmiş, (Zeydi Şiiliği), El Husi

²⁷ Bruce Riedel, "Who are the Houthis, and why are we at war with them?", 2017, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/12/18/who-are-the-houthis-and-why-are-we-at-war-with-them/>, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

²⁸ Tan, a.g.e., s.391.

²⁹ Arı, a.g.e., s.521.

³⁰ Arı, a.g.e., s.522.

³¹ Bruce Riedel, "Who are the Houthis, and why are we at war with them?", <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/12/18/who-are-the-houthis-and-why-are-we-at-war-with-them/>, 2017, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

liderliğinde tamamen İran Şiiliğine kaymışlar, günlük ve dini hayatlarında 12 İmam Şiiliği denen Caferiliği benimsemişlerdir.³² Buna ek olarak, Husiler, Cumhurbaşkanı Salih hükümetine karşı sürekli ayaklanmışlardır. Örneklendirmek gerekirse Husiler, 2004-2010 yılları arasında Salih hükümetine karşı altı kez ayaklanmışlardır.³³

1990 yılından itibaren Yemen Cumhuriyeti; farklı siyasi eğilimlerin olduğu, çok fazla aktörün ülkeye katkı ve destek sağladığı modern bir devlet olmuştur. Fakat iç ve dış aktörler bu modern devletin refahına ve istikrarına gölge düşürmek için tüm çabaları ile Yemen sahasında boy göstermişlerdir. Zira Yemen'in stratejik konumu ile Asya kıtasının güzergâhında olması dünya ticareti için önem arz etmiştir. Yemen içerisindeki aktörler Şii ve Suni mezheplere bölünmüş durumdadır. Bu noktada, Suudi Arabistan ve İran'ın da Suni ve Şii siyasal ve askeri aktörlere her türlü desteği vermesi söz konusudur. Yemen'de hükümeti ele geçirme ve güç mücadelesine dayalı iç savaş başlamış ve Arap Baharı isyanları ile bu durum daha da kötü bir hâle gelmiştir.

VI. ARAP BAHARI ÖNCESİ VE ARAP BAHARI SÜRECİNDE YEMEN İÇ SAVAŞI

Arap Baharı, Aralık 2011 yılında Tunus'ta genç bir seyyar satıcının kendi bedenini ateşe vermesi ile başlamış ve Arap isyanları olarak da bilinen olaylar; domino etkisiyle diğer otoriter Arap devletlere de sıçramıştır.³⁴ Arap isyanları ilk zamanlarda hükümet karşıtı protestolar olarak cereyan etmiştir, ancak devletlerin sert müdahaleleri ile bu protestolar şiddet olaylarına ve hatta savaşa evrilmiştir.³⁵

Arap isyanları; hükümetlerin yaptıkları yolsuzluklar, adam kayırma, devlet ekonomisini birkaç kişiye peşkeş çekme, işsizlik,

³² Arı, a.g.e., s.523.

³³ Robinson, 2023.

³⁴ Zelal Başak Kızıllan, "Suriye Krizi Bağlamında Avrupa Birliği ve Bölgesel Aktörler: Farklılaşan Dış Politika Tercihleri, Kesişen Hedefler", *Avrupa Birliği, Aktörler ve Suriye Krizi*, Ed: Zelal Başak Kızıllan, 1.baskı, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2019, s.1.

³⁵ Ömer Duman, "Uluslararası Hukuk Açısından Libya'daki İstikrar Arayışları ve Demokrasi Deneyimi", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 2022, s.38.

ekonomik sıkıntılar, şehirlerin alt yapı sorunları, nepotizm uygulamaları ve otoriter rejimlere karşı halkın protestoları sonucunda gerçekleşmiştir. İlk zamanlar barışçıl protestolar olarak başlamış, ancak askeri kuvvetlerin şiddetli müdahaleleri ile geniş çaplı iç savaflara dönüşmüştür. Arap isyanları, Tunus'tan sonra Mısır'a ve Mısır'dan sonra da Yemen'e yayılmıştır. Böylece Yemen de Arap isyanlarından en çok etkilenen devletlerden biri olmuştur. 2004 yılından beri Yemen hükümeti ile Husiler arasındaki çatışmalar 2014 yılından sonra daha da şiddetlenmiştir.

Arap Baharı ile başlayan süreçte halkın değişim ve dönüşüm talepleri Arap ülkelerinde büyük yıkımları beraberinde getirmiştir.³⁶ Bu ülkelerden biri Yemen olmuştur. Yemen'in kırılğan siyasal, ekonomik ve mezhepsel yapısı bu süreçte büyük bir zarar görmüştür. Özellikle Husilerin ekonomik ve siyasal talepleri ile başlayan hükümet karşıtı protestolar silahlı çatışmalara evrilmiştir. Yemen'de Arap Baharı sürecinin başlamasını tetikleyen temel nedenlerden birisi Husilerin 2004 yılında başlattığı hükümet karşıtı protesto ve çatışmalı süreç olmuştur.

Hüseyin Bedrettin el Husi liderliğinde Husiler, 2004 yılında kendisi de Zeydi olan Cumhurbaşkanı Salih'e karşı silahlı isyan başlatmıştır. Husiler ile Yemen Ordusu arasındaki çatışmalarda Bedrettin el Husi öldürülmüştür. Bedrettin el Husi'nin yerine kardeşi Abdülmelik el Husi geçmiştir.³⁷ Husilerin yeni lideri Abdülmelik el Husi, Yemen'de protesto ve isyanların gerçekleştirilmesinde kilit bir rolü olmuştur. Böylece Husilerin yeni lideri Yemen'deki protesto ve küçük çaplı çatışmaların iç savaşa dönüşmesinin öncüsü olacaktır. Bu kapsamda 2004 isyanları, Yemen Cumhuriyeti'nin modern tarihinde ikinci iç savaşı olmuştur.

Yemen'deki olayların sürekli artması hasebiyle kargaşanın ve istikrarsızlığın devam etmesini sağlamıştır. Yemen'in iç çatışmalarını Arı şu şekilde değerlendirmiştir: Yemen'de hükümete karşı isyanlar Husiler tarafından 2004 yılında başlatılmış, Arap Baharı ile bu isyanlar şiddetlenmiştir. Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan ve Mısır'da devam etmiş olan Arap Baharının üçüncü durağı Yemen olmuştur. Cumhurbaşkanı Salih'in ABD ve İsrail yakınlığı iddiası ile Salih'e karşı

³⁶ Merve Şimdi ve Ömer Duman, (2020), "Arap Baharı Sonrası Akdeniz'de Güvenlik ve İnsan Hakları Etkileşimi", *Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler*, Edit: Sadullah Özel, Halil İbrahim Aydın, Murat Cihangir, Paradigma Akademi, İstanbul, 2020, s.241.

³⁷ Tan, a.g.e., s.391.

gösteriler Ocak 2011 tarihinde Sana'da başlamıştır. Gösterilerin başında Yemen askeri güçlerinin ateş açması ile 45 kişi öldürülmüştür. Bununla birlikte hükümete karşı protestolar yoğunlaşmış, Kuzey'deki Zeydiler muhalefetin (Husiler) tarafına geçmiştir. Ülkedeki muhalefetin güçlenmesinin ardından birkaç milletvekili muhalefet safına geçmiş, Salih'e verilen destek giderek azalmıştır. Ordunun birkaç üyesinin muhalefet safına geçmesi ve Saada Valisi ile güneyde Aden Valisi'nin muhalefete katılması sonrası Salih'in ordu ve bürokrasi desteği çok fazla kırılğan olmuştur. Burada Yemen halkı, aşiretler, ordu ve bürokrasinin Cumhurbaşkanı Salih ve hükümetten desteğinin çekmesinin nedenleri; i) 2013'te yeniden aday olacağı, ii) kendisinden sonra Cumhurbaşkanı koltuğuna oğlunun oturacağı iddiası, iii) hükümetin ABD ve İsrail yanlısı, iv) Kuzey'deki Husilerin İran ile bağlantıları olması ve güçlenmesi (muhalefetin artması) ve v) ülkenin fakirleşmesi ve eşitsiz bir toplumun varlığı söz konusu olmuştur.³⁸

Yemen'deki şiddet olayları artmış ve cumhurbaşkanı Salih'in hükümet koltuğunu bırakılması için Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) devreye girmiş ve 23 Kasım 2011 tarihinde Ali Abdullah Salih yaklaşık 33 yıllık iktidarından istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Salih'in yerine yardımcısı Mensur Hadi geçmiştir.³⁹ 1994 yılındaki Yemen iç savaşı sırasında Hadi, dönemin Cumhurbaşkanı Salih'in hükümetinde yer almış ve sonrasında Savunma Bakanı olarak atanmış ve bu rolü ile Yemen Demokratik Cumhuriyeti'ne karşı yürütülen kampanyayı yönetmiştir. Savaşın sonunda ise başkan yardımcılığına terfi etmiştir.⁴⁰ Hadi'nin tecrübeli biri olmasından dolayı 2011 yılında Cumhurbaşkanlık görevi muhalefet tarafından da kabul görülmüştür ve 2012 yılında demokratik seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır.

21 Şubat 2012 tarihinde Yemen'de seçimler yapılmış, 12 milyon seçmen katılmış (katılım yüzde 65), muhalefetin de üzerinde anlaştığı Mensur el Hadi oyların yüzde 99'ünü alarak iki yıllığına Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanı Hadi, yeni bir anayasa yapılmasını ve 2014 yılında parlamento seçimlerin yapılmasını planlamıştır. Fakat Kuzey'de

³⁸ Arı, a.g.e., s.515-530.

³⁹ Tan, a.g.e., s.391.

⁴⁰ Al Arabiya, "Abdrabbo Mansour Hadi: Yemen's 'legitimate leader'", <https://english.alarabiya.net/perspective/profiles/2015/03/25/Yemen-s-Hadi-symbol-of-legitimacy-Houthis-see-to-eliminate>, 2015, Erişim Tarihi: 28.01.2022.

Husiler ve Güney’de el Kaide bağlantılı grupların boykotları söz konusu olmuştur. Böylece ülkede istikrarsızlık ve çatışmalar devam etmiştir. 2014 yılında Cumhurbaşkanı Hadi’nin görev süresi bitmiş ve bir yıl daha görev süresi uzatılmıştır.⁴¹ Bu durum Husileri tekrardan harekete geçirmiştir.

Deniz yolları üzerinde jeopolitik konuma sahip olan Yemen Cumhuriyeti içinde Husilerin Şii kimliğe sahip olmaları; Yemen’de İranlıların Husileri desteklemesine sebep olmuştur.⁴² İran desteği ile Husiler, Yemen silahlı kuvvetlerine karşı önemli bir üstünlük sağlamıştır. Husiler, 18 Ağustos 2014 tarihinde Abdülmelik el Husi’nin çağrısı ile protestolara başlamıştır. Gösteriler Yemen’in başkenti Sana’da etkili olmuştur. Husi militanları hükümet binalarını kuşatmış (gerekçe ise Cumhurbaşkanı Hadi’nin reformlar yapmadığı) ve gösteriler Husi ve Husi karşıtları arasında çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışmalı süreçten sonra Cumhurbaşkanı Hadi tarafından hükümetin feshedilmesi kararı alınmıştır.⁴³ Bundan sonra Husiler’in Yemen siyasetindeki konumları daha güçlü olmaya başlamıştır. Bu kapsamda 2014 isyanları, Yemen Cumhuriyeti’nin modern tarihinde üçüncü iç savaşı olmuştur.

Sonraki süreçte Yemen’de yeni kurulacak hükümette Husiler’in de yer alması ve petrol sübvansiyonların yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Fakat Husiler bu açıklamaları kabul etmemiş ve protestolarını sivil itaatsizlik olarak deklare etmişlerdir. Böylece hükümet kuvvetleri ile Husi militanları arasında şiddetli çatışmalar başlamıştır. Husiler, bu çatışmalarda galip gelmiş, El-Cef’i kuşatmış ve Amran’da üstünlük sağlamış ve devlet binaların çoğunu ele geçirmiştir.⁴⁴ Hükümete karşı savaşan Husiler, 2014 yılının başlarında kuzeydeki Saada eyaletinin kontrolünü ele geçirmiş ve ardından güneye doğru ilerlemeye başlamıştır.⁴⁵ Geline nokta 21 Eylül 2014 tarihinde şiddetli

⁴¹ Arı, a.g.e., 2017, s.519; Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Cilt I, MKM Yayınları, Bursa, 2012, s.232.

⁴² Koca, a.g.m., 2021, s.231.

⁴³ Arı, a.g.e., s.521.

⁴⁴ Arı, a.g.e., s.521; Mahmut Geldi, “Devrimden iç savaşa Yemen’de yaşananlar”, <https://www.aa.com.tr/dunya/devrimden-ic-savasa-yemende-yasananlar/1075207>, *Anadolu Ajanstı*, 2018, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

⁴⁵ BBC News, “Yemen crisis: Why is there a war?”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, 2021, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

çatışmalardan sonra başkent Sana, Husilerin denetimine geçmiştir.⁴⁶ 21 Eylül 2014 tarihinde Husiler Sana'daki önemli binaları işgal etmiş, Başkan istifa etmek zorunda kalmış ve yeni birlik hükümeti için anlaşma imzalanmıştır.⁴⁷

Husiler, başkent Sana'yı ele geçirmeleri neticesinde 6 Şubat 2015 tarihinde yayınladıkları deklarasyon ile ülke yönetimi ve kontrollerin tek temsilcileri olduklarını açıklamıştır. Buna ek olarak Husiler, meclisi feshettiklerini ve yeni bir parlamento açacaklarını deklere etmiştir. Yeni parlamentoda 551 kişilik “Devrim Komitesi” ve 5 kişilik “Başkanlık Konseyi”nin de kurulması kararlaştırılmıştı.⁴⁸ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) 15 Şubat 2015 tarihli 2201 sayılı kararında Husi darbesini tanımadığını açıklamıştır. Yayımlanan 2201 sayılı karar ise şu şekilde: “Husiler tarafından parlamentoyu feshetmek ve durumu ciddi şekilde turandıran Yemen hükümet kurumlarını ele geçirmek için aldığı tek taraflı eylemleri esefle karşılayarak, Husiler ve destekçileri tarafından işlenen ve Yemen'deki siyasi geçiş sürecini baltalayan şiddet eylemlerinden endişe duyarak, Yemen'in güvenliğini, istikrarını, egemenliğini ve birliğini tehlikeye atmıştır.”⁴⁹

Husiler, Sana'yı ele geçirirken devlet başkanlığı konutunu da kuşatmıştır. Cumhurbaşkanı Hadi, Suudi Arabistan'a kaçmış ve daha sonra 21 Şubat 2015 tarihinde eski Güney Yemen'in başkenti Aden'e gitmiştir. Husilerin Sana'yı ele geçirmelerinden sonra Hadi, istifaya zorlanarak görevi bırakmıştır. Fakat Aden'e dönen Hadi istifasını geri çekmiştir. Hadi, Yemen'i Aden merkezli yönetmeyi amaçlamış,⁵⁰ bu

⁴⁶ Tan, a.g.e., s.391-392.

⁴⁷ BBC News, “Yemen: Deal to end political crisis signed”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29302898>, 2014, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

⁴⁸ BBC News Türkçe, “Yemen'de Husiler iktidarı ele geçirdi”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150206_yemen_husi_meclis, 2015, Erişim Tarihi: 28.01.2022).

⁴⁹ UNSC, “Security Council Resolution 2201 (2015) [on the situation in Yemen]”, <https://www.refworld.org/docid/54eb58a84.html>, 2015, Erişim Tarihi: 28.01.2022.

⁵⁰ Stratejik Ortak, “Yemen'de Son Durum Haritası (2021)”, <https://www.stratejikortak.com/2021/11/yemende-son-durum.html>, 2021, Erişim Tarihi: 29.01.2022; Mahmut Geldi, “Devrimden iç savaşa Yemen'de yaşananlar”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/devrimden-ic->

kapsamda çoğu ülke elçiliklerini Aden'e taşımıştır. Böylece geçici olarak Yemen'in Başkenti Aden olarak kabul görmüştür.⁵¹ Uluslararası hukuk açısından Yemen'in meşru hükümeti başkent Aden'de yönetilen Hadi olmuştur. Böylece Husilerin uluslararası hukukta meşruluğu tüm platformlarda sorgulanmıştır.

Yemen'in büyük bir bölümünü ele geçiren Husilerin ilerleyişini durdurmak için Suudi Arabistan önderliğinde Sünni çoğunluklu Arap devletlerinden oluşan KİK ülkeleri (Umman hariç), Ürdün, Mısır, Sudan, Pakistan ve Fas gibi devletler 26 Mart 2015 tarihinde bir askeri koalisyon oluşturmuştur. Suudi Arabistan liderliğinin askeri koalisyon ABD'nin de desteğini alarak Husilere karşı operasyonları havadan gerçekleştirmiştir.⁵² Yemen'i bombalayan Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon operasyonuna “*Kararlılık Fırtınası*” adı verilmiştir.⁵³ ABD, 2015 yılından itibaren Yemen'de Suudi Arabistan öncülüğündeki askeri müdahaleye istihbarat, askeri danışmanlık ve lojistik destek sağlamıştır.⁵⁴ Ayrıca ABD, Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon uçaklarına yakıt ikmalini yapıyordu, ancak Kasım 2018 tarihinden itibaren yakıt ikmalini durdurduğunu açıklamıştır.⁵⁵ Husilere karşı başlatılan hava operasyonlarında yaklaşık bir yıl içerisinde 1000 kişi hayatını kaybetmiş

savasa-yemende-yasananlar/1075207, *Anadolu Ajansı*, 2018, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

⁵¹ Sabah, “Aden, Yemen'in fiili başkenti oluyor”, <https://www.sabah.com.tr/dunya/aden-yemenin-fiili-baskenti-oluyor-2949608>, 2015, Erişim Tarihi: 29.01.2022.

⁵² Dan Roberts ve Kareem Shaheen, “Saudi Arabia launches Yemen air strikes as alliance builds against Houthi rebels”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/saudi-arabia-begins-airstrikes-against-houthi-in-yemen>, 2015, Erişim Tarihi: 29.01.2022; Robinson, 2023.

⁵³ Al Jazeera, “Saudi-led coalition declares end to Yemen air strikes”, <https://www.aljazeera.com/news/2015/4/22/saudi-led-coalition-declares-end-to-yemen-air-strikes>, 2015, Erişim Tarihi: 29.01.2022.

⁵⁴ Timothy Robbins, Hijab Shah, and Melissa Dalton, “U.S. Support for Saudi Military Operations in Yemen”, <https://www.csis.org/analysis/us-support-saudi-military-operations-yemen>, *Center for Strategic & International Studies*, 2018, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

⁵⁵ Phil Stewart, “U.S. halting refueling of Saudi-led coalition aircraft in Yemen's war”, <https://www.reuters.com/article/us-usa-yemen-refueling/u-s-halting-refueling-of-saudi-led-coalition-aircraft-in-yemens-war-idUSKCNINE2LJ/>, Reuters, 2018, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

ve 3500 kişi de yararlanmıştı. Bu operasyonun nihai amacı Husilerin Aden'i ele geçirmesinin önüne geçmek ve İran'ın yayılmacı politikalarını önleme olmuştur. Böylece askeri koalisyon ile Şii İran'a karşı Suni bir bloğun oluşması da sağlanmıştır.⁵⁶ Fakat geniş çaplı bu askeri hava operasyonları Husilerin ilerleyişini durduramamıştır. Öyle ki Suudi Arabistan liderliğinde koalisyon güçleri, 9 yılı aşkın süredir Husiler tarafından kontrol edilen Hudeyde kentini geri alma girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Hudeyde kenti, Yemen iç savaşının en çetin olduğu bölge olmuş ve stratejik liman kenti olarak da bilinmektedir. Meşru hükümet güçleri, stratejik liman kenti olan Hudeyde'nin bazı belde ve bölgelerinde hâkimiyetini sağlamış olsa da şehir merkezi ve stratejik limanlar hâla Husi güçlerin kontrolü altındadır.⁵⁷

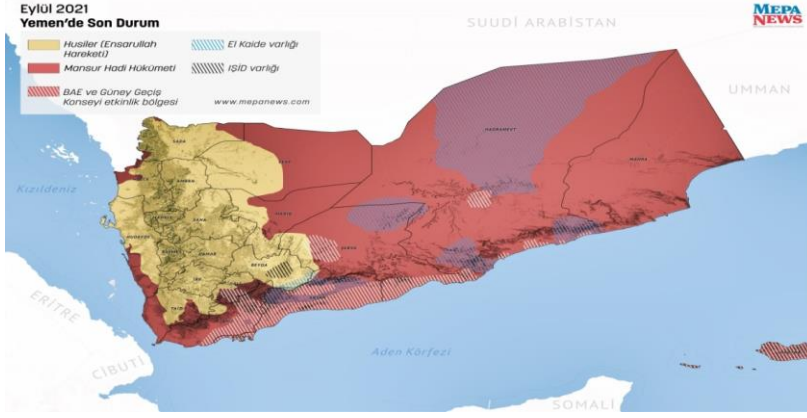
Suudi Arabistan ile Aden merkezli Hadi hükümetinin ilişkilerine dair birçok değerlendirme yapılmaktadır. Yapılan değerlendirmelerde iki aktör arasındaki ortak işbirliğinde hangi parametrelerin geçerli olduğuna yönelik ORSAM tarafından yayınlanan raporda şu analize yer verilmiştir: “*Hadi hükümetinin büyük destekçilerinden birinin Yemen’de Müslüman Kardeşlerin bir kolu olduğu düşünülen İslah partisi olması bu ilişkinin ortaklıktan ziyade bir patronaj ilişkisi olduğunu göstermektedir.*”⁵⁸ Bu çerçevede Suudi Arabistan'ın Yemen dış politikası değerler bağlamında değil de ulusal çıkarlar minvalinde şekillenmiştir. Bu gelişmeler ışığında Yemen iç savaşı boyunca İran destekli Husilerin ele geçirdiği topraklar, meşru hükümetin ve diğer aktörlerin kontrol ettiği bölgeler Şekil 1’de belirtilmiştir.

⁵⁶ Arı, a.g.e., s.534-535.

⁵⁷ TRT Haber, “Yemen iç savaşında 9 yıl: Neler oldu?”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yemen-ic-savasinda-9-yil-neler-oldu-848934.html>, 2024, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

⁵⁸ İsmail Numan Telci, Mustafa Yetim ve Gökhan Erel, “Yemen İç Savaşı: Bölgesel ve Küresel Aktörler, Yerel Unsurlar ve Çatışmanın Geleceği”, ORSAM, Rapor, No: 9, 2020, s.16.

Şekil 1: Yemen’de Son Durum⁵⁹

1990 yılından itibaren Güney Yemen ve Kuzey Yemen’in birleşmesi ile ülkede güç mücadelesi ve ülkeye hâkim olma anlayışı, Yemen’de istikrasızlık ve fakirleşmeden başka bir şeye sebep olmamıştır. Husiler İran desteğiyle kabileden toplumsal bir aktöre dönüşürken ülke nüfusunun üçte ikisini barındıran toprakları (diğer yerler çöl ve seyrek nüfuslu) kontrol etmeye başlamıştır. Şekil 1’deki haritadan anlaşılacağı üzere sarı renkte olan Sana merkezli yerler İran destekli Husilerin kontrolünde, kırmızı olan Aden merkezli yerler ise Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve diğer ülkelerin tanıdığı meşru hükümetin kontrolündedir. Diğer yerler ise el Kaide, İŞİD ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin desteklediği kabilelerin kontrolündedir. Öyle ki Husiler, Yemen siyasi hayatında bir realite olmuş ve ülkenin geleceğinde söz hakkı olan önemli bir aktör durumuna gelmiştir. Bu kapsamda Gül Seda Acet’in “Yemen’de İç Savaş ve İnsani Krizlerin Boyutları” isimli makalesinde İran’ın Yemen’de Şii mezhep ajandası uygulamaya çalıştığını ileri sürmüştür. “İran Yemen’de Şii Husileri desteklerken aslında uzun vadeli planı olan “Şii Hilali” amacını gerçekleştirmek üzere bu amaçta önemli bir jeopolitiğe sahip olan Yemen’i kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır.”⁶⁰

⁵⁹ Mepa News, “Yemen’de Son Durum (Eylül 2021)”, <https://www.mepanews.com/yemende-son-durum-eylul-2021-47351h.htm>, 2021, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

⁶⁰ Gül Seda Acet, “Yemen’de İç Savaş ve İnsani Krizlerin Boyutları”, Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal), Vol:4 Issue:13, 2018, s.117.

VII. YEMEN İÇ SAVAŞININ ULUSLARARASI HUKUK BOYUTU VE ANALİZİ

Uluslararası insan hakları hukukun en önemli parametrelerinden biri de insani güvenlidir. İnsani güvenlik, genel anlamda insan yaşamına saygı, temel özgürlüklerin korunması, hukukun üstünlüğünü ihlal etmeme ve güvende olma vb. durumları kapsamaktadır. Yemen’de yaşanan iç savaşta kuralları olmayan bir savaş, kadın ve çocukların sürekli yaşamları tehlikede olduğu ve yaşamı idame edecek kaynakların ortadan kaldırılması ile insani güvenlik problemlerin yaşandığı kritik bir yer hâline gelmiştir. Bu minvalde 4 Mayıs-7 Temmuz 1994 tarihleri arasında Yemen’de yaşanan iç savaşta yaşanan insan hakları ihlalleri ve insani güvenlik meseleleri İnsan Hakları İzleme Örgütü raporuna da yansımıştır. Bu raporda şu açıklamalara yer verilmiştir: “*Bu, nispeten kısa süren, yavaş ilerleyen ve çoğunlukla düzenli ordular arasında saatler süren orta ve uzun menzilli topçu atışlarıyla yapılan konvansiyonel bir savaştı. Yavaş tempo sivillerin kaçmasına ve askerlerin siper aramasına olanak sağladı. Bu faktörler, yetmiş gün süren çatışma boyunca, bilgiye dayalı tahminlere göre yaklaşık 6,000 sivil ve asker yaralı ve 1,500 ölü sayısına ulaşan nispeten düşük askeri ve sivil kayıpları açıklamaktadır.*”⁶¹

İnsan hakları, doğumdan ölüme kadar dünyadaki her insana ait olan temel hak ve özgürlüklerdir. Bunlar; kendi görüşlerinize sahip olma ve bunları ifade etme hakkı, eğitim hakkı, özel ve aile hayatı hakkı, devlet tarafından kötü muamele görmeme veya haksız yere cezalandırılmama hakkıdır.⁶² Yemen iç savaşı ile birlikte bu hakların görmezlikten gelindiği, ölümlerin arttığı, halkın yönetime katılımı engellendiği, silahlı gruplar arasındaki çatışmalardan dolayı halkın can ve mal güvenliğinin tehlike altında olduğu ve küçük yaşta çocukların askeri faaliyetler için eğitime alınmaları gibi durumlar uluslararası insan hakları hukukunun net ihlalleridir.

BM uzmanları yayınladıkları raporda, Yemen’deki Husi isyancılar tarafından askere alınmış yaklaşık 2.000 çocuğun (10 ve 17 yaş

⁶¹ Human Rights Watch, “Human Rights In Yemen During And After The 1994 War”, <https://www.hrw.org/reports/YEMEN94O.PDF>, Vol. 6, No. 1, October 1994, s.7.

⁶² Equality and Human Rights Commission, “What are human rights?”, <https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/what-are-human-rights>, 2019, Erişim Tarihi: 15.11.2023.

arası) Ocak 2020 ile Mayıs 2021 tarihleri arasında savaş alanında öldüğünü ve İran destekli isyancıların gençleri savaşmaya teşvik eden kamplar ve kurslar düzenlemeye devam ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan raporda uzmanlar, Husilerin ideolojilerini yaydıkları ve Yemen'in uluslararası toplumda kabul görmüş hükümetiyle yedi yıllık savaşta savaşan çocukları askere almaya çalıştıkları okullarda ve bir camide bulunan bazı yaz kamplarında eğittikleri söylemiştir. Öte taraftan BM uzmanlarına göre, “Çocuklara Husilerin 'Amerika'ya ölüm, İsrail'e ölüm, Yahudilere lanet, İslam'a zafer sloganını atmaları talimatı verilmiştir. Bir kampta, 7 yaşındaki çocuklara silahları temizlemeleri ve roketlerden kaçınmaları öğretilmiştir.”⁶³ Ancak belirtilmelidir ki, bu ve benzeri gelişmeler doğrultusunda Yemen iç savaşına yönelik BM'nin temel motivasyonu barışçıl diplomatik çabalar olmuştur.⁶⁴

Yemen iç savaşının sonlandırılması ve tekrardan düzenin tesisi için BM kararları yerine getirilmelidir. BM kararlarının uygulanmadığı için de uluslararası hukuk ihlal edilmiştir. Öte taraftan Yemen iç savaşında uluslararası hukuk normları gözetilmemiş ve İran ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin de Yemen'in iç işlerine müdahil olmasıyla uluslararası hukuk ihlali söz konusudur. Uluslararası toplumun meşru hükümet olarak tanıdığı Aden merkezli hükümetin yönetimine karşı Sana merkezli başka bir yönetimin varlığı da uluslararası hukukun ihlalidir. Buradan hareketle, Yemen iç savaşı ile hem yönetsel hem de insani

⁶³ Edith M. Lederer, , “UN: 2,000 Children Recruited By Yemen’s Rebels Died Fighting”, <https://apnews.com/article/middle-east-united-nations-yemen-houthis-17c3e19c239be8a2f41ee3e27469fc6e>, Associated Press, 2022, Erişim Tarihi: 02.02.2022; Arab News, “Houthis ‘Recruiting Thousands of Yemeni Children’”, 2022, <https://www.arabnews.com/node/2014636/middle-east>, Erişim Tarihi: 02.02.2022; World Nation News, “2,000 Child Soldiers Recruited by Yemen’s Houthi Rebels Died Fighting: UN Report”, 2022, <https://worldnationnews.com/2000-child-soldiers-recruited-by-yemens-houthi-rebels-died-fighting-un-report/>, Erişim Tarihi: 02.02.2022; Al Jazeera, “2,000 children recruited by Yemen’s Houthis died fighting: UN”, 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/30/2000-children-recruited-by-yemens-houthis-died-fighting-un>, Erişim Tarihi: 02.02.2022; Anadolu Ajansı, “Hundreds of children recruited by Yemen rebels killed in 2021: UN”, 2022, <https://www.aa.com.tr/en/world/hundreds-of-children-recruited-by-yemen-rebels-killed-in-2021-un/2489294>, Erişim Tarihi: 02.02.2022.

⁶⁴ Telci, Yetim ve Ereli, a.g.r., s.6.

güvenlik ile ilişkili uluslararası hukuk ihlaller söz konusudur. Yemen'deki halkın zorla yerinden edilmesi, sivil yerleşimlerin saldırıya uğraması, Yemen'in diğer devletler tarafından bombalanması, alt yapı sistemlerin tahrip edilmesi, temiz suya ve gıdaya erişimin ortadan kaldırılması, insani güvenliğin tesis edilmemesi ve seçimlerin yapılmaması gibi yapısal sorunlar da uluslararası hukuk ihlalleridir.

Yemen iç savaşına müdahil olan İran ve Suudi Arabistan'ın izlediği dış politika tamamen Yemen'in iç işleri müdahale olarak bilinmektedir. Bu ülkelerin Yemen iç savaşına dâhil olması ile sivil kayıplar artmış ve kaynakların gittikçe azalması söz konusu olmuştur. Bu ve benzeri hususlar ile ilgili atılması gereken adımlar BM Antlaşması'nın VII. Bölüm: “*Barişın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler*” başlığı altında Madde 51'de açıkça belirtilmiştir. Madde 51'e göre “*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler, üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası bariş ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası bariş ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*”⁶⁵ Ancak belirtilmelidir ki, Yemen iç savaşının sonlandırılması için BM Güvenlik Konseyi'nin önemli bir adımı söz konusu olmamıştır. Ancak Mart 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, 1973 sayılı karar ile Libya'daki NATO operasyonuna oybirliğiyle karar vermiştir. Libya'daki NATO operasyonu yaklaşık 7 yıl sürmüş⁶⁶ ve kimi bölgelerde sivillerin korunması ve çatışmaların azaltılmasına katkı sağlamıştır. Aynı şekilde Yemen iç savaşının daha da derinleşmesini sağlayan İran ve Suudi Arabistan'ın BM Antlaşması'na aykırı bir tutum içerisinde olduğu söz konusu olmuştur. Bu anlamda BM Antlaşması'nın 2. maddesinin 4. Paragrafında “*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in Amaçları ile*

⁶⁵ Birleşmiş Milletler Antlaşması, “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, 1945, Erişim Tarihi: 03.01.2025, s.16.

⁶⁶ Anadolu Ajansı, “NATO'nun Libya operasyonu bitti”, <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/natonun-libya-operasyonu-bitti/405044>, 27.10.2011, Date of Access: 03.01.2025.

bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.”⁶⁷ Geline nokta da Yemen’de yaşanan iç savaşta İran ve Suudi Arabistan, sergilediği dış politika tercihi ile BM Antlaşması’nın normlarına rivayet etmemiştir.

Uluslararası hukuk normlarında tam olarak uluslararası silahlı çatışmaların durdurulmasına yönelik tanımlamalar bulunmamaktadır. Ancak uluslararası silahlı çatışmaların sonlandırılması noktasında uluslararası hukukun çizdiği çerçevede ateş-kes, silah bırakışımı (mütareke) ve teslim tanımlamalar/yöntemleri geçerli olabilmektedir. Öte taraftan uluslararası silahlı çatışmaların sona ermesi için barış antlaşmasının yapılması, çatışan tarafların iradesi ile (tek taraflı ya da çok taraflı) savaşın sona ermesi, çok taraflı antlaşmaların yapılması vb. yöntemler uygulanabilir.⁶⁸ Buradan hareketle, başta İran ve Suudi Arabistan gibi bölge ülkelerin doğrudan ve küresel güçlerin de dolaylı olarak müdahil olduğu Yemen iç savaşı, çok katmanlı ve çok aktörlü bir uluslararası silahlı çatışma hâline gelmiştir. Uluslararası silahlı çatışma hâline gelen Yemen iç savaşının sona ermesi için yukarıda belirtilen normlar doğrultusunda hareket edilmelidir.

Husi güçlerinin 21 Eylül 2014 tarihinde başkent Sana’yı ele geçirmesinden sonra BMGK, 16 Şubat 2015 tarihinde Sana’da hükümet ve güvenlik kurumlarında silahlı kuvvetlerin geri çekilmesi çağrısı yapmıştır. Aynı şekilde BMGK, 14 Nisan 2015 tarihinde Husilerin tüm şehirlerden geri çekilmesi için 2216 sayılı kararı kabul etmiştir.⁶⁹ Ancak Husiler BMGK’nin çağrısını ve kararını dinlememiş, aksine daha fazla bölgenin ele geçirmesi için askeri operasyonlarını devam ettirmiştir.

16 Haziran 2015 tarihinde Yemen iç savaşının sona ermesine yönelik BM gözetiminde Cenevre-1 görüşmeleri başlatılmış ve 3 gün süren müzakereler sonrasında görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Yemen iç savaşına yönelik barışçıl çözüm girişimlerinin bir durağı da Kuveyt olmuştur. 21 Nisan-6 Ağustos 2016 tarihleri arasında 90 gün süren

⁶⁷ Birleşmiş Milletler Antlaşması, “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, 1945, Erişim Tarihi: 03.01.2025, s.5.

⁶⁸ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, 20.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021, s.677-680.

⁶⁹ Mahmut Geldi, “Devrimden iç savaşa Yemen’de yaşananlar”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/devrimden-ic-savasa-yemende-yasananlar/1075207>, Anadolu Ajansı, 2018, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

Yemen müzakereleri başarısız olmuştur. Bu ve benzeri gelişmeler akabinde 4 Aralık 2017 tarihinde Yemen eski cumhurbaşkanı Abdullah Salih Husiler tarafından katledilmiştir.⁷⁰ Husi askeri yetkililer Salih'in diğer üst düzey parti liderleriyle birlikte Sana'dan memleketi Sanhan'a giderken öldürüldüğünü açıklamıştır.⁷¹ Şöyle ki 2014 yılında Sana'nın işgalinden sonra Yemen'in güneyinde güçlenen Hadi'ye karşı Husiler ile eski Cumhurbaşkanı Salih ve bağlı güçler müttefik olmuştur. Ancak Yemen'in eski Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in kendi müttefikleri olan ve Husiler olarak bilinen Şii isyancılar tarafından öldürmesi uluslararası toplumda da büyük bir yankı uyandırmıştır.⁷² Bu noktada Yemen'de barış müzakerelerinin başarısız olması ve sonrasında eski devlet başkanın öldürülmesi uluslararası hukuk ve insan hakları ihlali olmuştur. Bu anlamda yukarıda belirtilen gelişmeler ile İran destekli Husiler'in uluslararası toplum tarafından meşru bir aktör olarak görülmesini zorlaştırılmıştır. Öyle ki Husiler, uluslararası hukuk normlarına, savaş hukukuna ve temel hak ve hürriyetlerinin hiçbirine rivayet etmemiştir. Aynı şekilde Suudi Arabistan liderliğindeki koalisyon güçlerinin hava saldırıları ile sivil ölümler olmuş ve kaynaklar, okul, hastane, müze ve evler de büyük bir zarar görmüştür.

2019 yılında Yemen'de yaşanan insani krizlere ve Avrupa merkezli silah şirketlerinin Suudi Arabistan liderliğinde koalisyon güçlerine silahların temin edilmesinde yaşanan insan hakları ihlallerine yönelik Avrupa Anayasal Haklar ve İnsan Hakları Merkezi (ECCHR) ile bir araya gelen Uluslararası Af Örgütü (UAÖ), Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden (UCM) soruşturma başlatmasını talep etmiştir. Bu kapsamda UCM, Yemen'deki olası savaş suçlarıyla bağlantılı silah şirketlerinin yöneticilerinin soruşturulmasını talep etmiştir. Öyle ki

⁷⁰ Mahmut Geldi, “Devrimden iç savaşa Yemen'de yaşananlar”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/devrimden-ic-savasa-yemende-yasananlar/1075207>, Anadolu Ajansı, 2018, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

⁷¹ Patrick Wintour, “Yemen Houthi rebels kill former president Ali Abdullah Saleh”, <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/04/former-yemen-president-saleh-killed-in-fresh-fighting>, *The Guardian*, 2017, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

⁷² Maggie Michael and Ahmed Al-Haj, “Saleh’s death puts Yemen’s war at a crossroads”, <https://www.deepl.com/tr/translator#en/tr/Saleh%E2%80%99s%20death%20puts%20Yemen%E2%80%99s%20war%20at%20a%20crossroads.>, *The New York Times*, 2017, Erişim Tarihi: 03.11.2024.

Yemen’de dış müdahalelerin (Suudi Arabistan, Koalisyon güçleri) UCM’nin Roma Statüsü’nün bir gereği olarak savaş suçları boyutuna girebileceği iddia edilmektedir.⁷³ Aynı şekilde İran’ın da Husiler’e askeri ve istihbarat destekleri ile aynı durumların yaşanması söz konusudur. Bu anlamda Yemen’e yönelik bölgesel ve küresel aktörlerin izledikleri dış politika insan hakları ve uluslararası hukuku ihlal etme niteliği taşımıştır. Birçok devlette yaşanan iç savaşlarda soykırım ve insanlığa karşı suçların soruşturulmasında Uluslararası Ceza Mahkemesi soruşturma başlatmış ve önemli kararlar almıştır. Aynı şekilde UCM, Yemen iç savaşına taraf olan aktörler için cezai işlemlerin başlatması gerekmektedir.

Uluslararası hukuk perspektifinde Yemen’deki iç savaşın sonlandırılması ve insani güvenliğin tesis edilmesi için Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin normları referans alınması elzemdir. Bunlar; yaşam hakkı, eğitim hakkı, seçimlere katılma hakkı, din ve ifade özgürlüğü, mülkiyetin korunması ve ayrımcılığa uğramaması vb. Günün sonunda, istikrarlı ve güvenli bir Yemen için bu normlar çerçevesinde hareket edilmesi gerekir. Uluslararası hukukun da altını çizdiği gibi savaş yerine barış, uyuşmazlık yerine dostça girişimler, istikrarsızlık yerine müzakere, anlaşmazlık yerine diplomasi gibi uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri kullanılmalıdır. Bu yöntemleri, devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözüm yolları olarak BM kurucu Anlaşması’nın 33.maddesinde görmek mümkündür.

Aralık 2018 tarihinde BM arabuluculuğunda Yemen hükümeti ve Husiler arasında esir takası, güçlerin Hudeyde Limanı’ndan karşılıklı olarak yeniden konuşlandırılması ve tartışmalı Taiz kentini görüşmek üzere bir komite kurulmasını içeren Stockholm Anlaşması imzalanmıştır.⁷⁴ Ancak Stockholm Anlaşması hedeflerine ulaşılmamış ve iki taraf da Hudeyde’den çekilmeyi kabul etmemiştir. Ayrıca Kasım 2021 tarihinde Suudi Arabistan liderliğinde koalisyonla bağlı güçler liman kenti

⁷³ Uluslararası Af Örgütü, ‘‘Uluslararası Ceza Mahkemesi, Yemen’deki olası savaş suçlarıyla bağlantılı silah şirketlerinin yöneticilerini soruşturmalı’’, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/yemendeki-olasi-savas-suclari-icc>, 2019, Erişim Tarihi: 03.01.2025.

⁷⁴ Marcus Montgomery, ‘‘A Timeline of the Yemen Crisis, from the 1990s to the Present’’, <https://arabcenterdc.org/resource/a-timeline-of-the-yemen-crisis-from-the-1990s-to-the-present/>, Arab Center Washington DC, 2021, Erişim Tarihi: 03.11.2024; OSESGY, ‘‘Stockholm Agreement’’, <https://osesgy.unmissions.org/stockholm-agreement>, 2018, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

Hudeyde'deki mevzilerini terk ederek isyancıların kenti geri almasına izin vermiştir.⁷⁵ Gelinek noktada uluslararası hukuk kişisi olan BM ve uluslararası hukukun kaynağı olan antlaşmalar doğrultusunda Yemen'deki insani krizin önüne geçilmek istenmiştir. Ancak Yemen iç savaşına dâhil olan ve sürekli uluslararası hukuku ihlal eden aktörler tarafından bu durum olumlu karşılanmamıştır.

Uluslararası hukuk kişisi olarak BM, Yemen iç savaşında ateşkesin sağlanması ve kalıcı barışın tesisi için 2 Nisan-2 Ekim 2022 tarihleri arasında arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuştur. 2022 yılında BM'nin arabuluculuğunda Yemen iç savaşına müdahil olan taraflar arasında 6 aylık bir ateşkes sağlanmıştır. Ancak 6 aylık ateşkes sürecinden sonra Yemen'in meşru hükümeti ile Husiler arasındaki çatışmalar kaldığı yerden devam etmiştir. Gelinek noktada Yemen'de yıllardır devam eden çatışmalarda yaklaşık 377 bin kişi yaşamını yitirmiştir ve ülkede sivil ölümler, açlık ve yetersiz beslenme gün geçtikçe artmaktadır.⁷⁶ Ayrıca Yemen'de yaşanan çatışmalarda dört milyondan fazla insan yerinden göç etmek zorunda kalmış ve kolera salgınları, ilaç kıtlığı ve kıtlık tehditler sürekli olarak artmıştır. Yemen iç savaşına müdahil olan taraflar arasında 2022 yılında ateşkes sağlanmış ve çatışmalara yönelik siyasi bir çözüm bulunmasına yönelik umutlar artmış, ancak sağlanan ateşkes kısa süre içerisinde son bulmuştur.⁷⁷ Bu ve benzeri gelişmeler doğrultusunda Yemen iç savaşında uluslararası hukuk ve kuralları defaten ihlal edilmiş/edilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyası'nın yenilmesi ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası insan hakları hukukunun temeli olan Cenevre Sözleşmeleri doğmuştur. Cenevre Sözleşmelerinde şu başlıklara yer verilmiştir: “i) *Faal ordularda yaralı ve hastaların iyileştirilmesi*, ii) *Denizde savaşan silahlı güçler arasındaki yaralılar, hastalar ve gemi kazası geçirenlerin iyileştirilmesi*, iii) *Savaş mahkûmlarının durumu*, iv) *Sivillerin korunması*.”⁷⁸ Buradan hareketle Yemen'de devam eden iç savaş durumunda sivillerin korunmasına yönelik

⁷⁵ Montgomery, 2021.

⁷⁶ TRT Haber, “Yemen iç savaşında 9 yıl: Neler oldu?”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yemen-ic-savasinda-9-yil-neler-oldu-848934.html>, 2024, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

⁷⁷ Robinson, 2023.

⁷⁸ BBC News Türkçe, “Cenevre Sözleşmeleri sivilleri modern savaşlardan koruyor mu?”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn40melm314o>, 29 Nisan 2024, Erişim Tarihi: 03.01.2025.

herhangi bir adım atılmamıştır. Uluslararası insan hakları hukukunun temeli olan Cenevre Sözleşmelerinin normlarına rivayet edilmeyen Yemen’de sivil kayıpların artması, sağlık kuruluşların kullanılamaz hale gelmesi, temiz suya ve gıdaya erişememe vs. gelişmeler süreklilik göstermektedir.

Yemen’de Husilerin uluslararası hukuku ihlal eden saldırgan faaliyetleri minvalinde uluslararası toplumun endişeleri sürekli artmıştır. Şöyle ki 14 Eylül 2019 tarihinde İran destekli Husilerin Suudi Aramco’ya ait iki petrol tesisini (Abqaiq ve Khurais) İHA saldırısıyla vurulduğu iddia edilmiş ve ABD de İran’ı suçlamıştır.⁷⁹ Suudi Arabistan yetkililerine göre Aramco saldırısında 25 insansız hava aracı ve füze kullanılmış ve saldırıdan İran sorumlu tutulmuştur. Ayrıca saldırı yapılan tesislerde günlük 5.7 milyon varil ham petrol çıkarılma kapasitesine sahiptir.⁸⁰ Buna ek olarak Robinson’un da aktardığı gibi BM, hem Husiler hem de koalisyon güçlerinin uluslararası hukuku ihlal ederek sivil yerlere kasten saldırdığını tespit etmiştir. Örneğin Yemen iç savaşında Sınır Tanımayan Doktorlar tarafından işletilen bir hastane yıkılmış, keyfi tutuklamalar ve işkence gibi savaş suçları işlenmiştir.⁸¹ 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren başlayan İsrail-Hamas Savaşı boyunca Husi güçleri, Kızıldeniz’de İsrail ve İsrail’i destekleyen devletlere (İngiltere, ABD vs.) yönelik uluslararası ticari gemilere karşı defalarca insansız hava araçları ile saldırmış ve füzeler fırlatmıştır.⁸² Böylece Husiler, Gazze’ye yönelik saldırıların ve katliamların sona ermesi için küresel deniz taşımacılığını

⁷⁹ Al Jazeera, “Houthi drone attacks on 2 Saudi Aramco oil facilities spark fires”, <https://www.aljazeera.com/economy/2019/9/14/houthi-drone-attacks-on-2-saudi-aramco-oil-facilities-spark-fires>, 2019, Erişim Tarihi: 02.11.2024; Ben HubbardPalko Karasz and Stanley Reed, “Two Major Saudi Oil Installations Hit by Drone Strike, and U.S. Blames Iran”, <https://www.nytimes.com/2019/09/14/world/middleeast/saudi-arabia-refineries-drone-attack.html>, The New York Times, 2019, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

⁸⁰ David Reid, “Saudi Aramco reveals attack damage at oil production plants”, <https://www.cnbc.com/2019/09/20/oil-drone-attack-damage-revealed-at-saudi-aramco-facility.html>, CNBC, 2019, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

⁸¹ Robinson, 2023.

⁸² Euronews, “Husiler'den Kızıldeniz'de deniz taşımacılığına yönelik ilk ölümcül saldırı”, <https://tr.euronews.com/2024/03/06/husilerden-kizildenizde-deniz-tasimaciligina-yonelik-ilk-olumcul-saldiri>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

sekteye uğratmayı hedeflemiştir. Ayrıca Husiler tarafından Kasım 2023-Mayıs 2024 tarihleri arasında İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik ölümcül saldırısının başlamasından bu yana 107 gemiyi hedef aldığına yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁸³ Bu kapsamda artan bölgesel gerilimler ve Husilerin Kızıldeniz gemilerine yönelik saldırıları hem bölgenin hem de Yemen'de gerçekleşmesi istenilen barış süreci çabalarını daha da karmaşık hâle getirmiştir.⁸⁴ Ne var ki, 7 Ekim 2023 tarihinden beri İsrail'in Gazze'de soykırım yapması ve uluslararası hukuku ihlal etmesinden kaynaklı olarak Husilerin Kızıldeniz güzergâhını kullanan gemilere yönelik saldırıları ve küresel deniz taşımacılığını hedef alınması rasyonel olmamaktadır. Bu bağlamda küresel dünyada hiçbir aktörün uluslararası hukuk ve normlarını ihlal eden bir aktöre karşı uluslararası hukuku ihlal etmesi söz konusu değildir.

Yemen'de vekâlet savaşı veren Suudi Arabistan ve İran, Yemen'in iç işlerine karışmakta ve ülkenin güvenlik ve istikrarını tehlikeye atmaktadır. İran bölgesel hedef ve projeksiyonlarla Yemen'de Husileri silahlandırıldığı iddia edilmektedir. Bu yönde 2023 yılından itibaren ulusal ve uluslararası ajansların haberleri bulunmaktadır. Şubat 2023 tarihinde Voice of America, Associated Press'i kaynak göstererek şu haberi geçmiştir: “İngiltere, Kraliyet Donanması tarafından ele geçirilen bir insansız uçağın sabit diskinde Tahran'daki Devrim Muhafızları karargâhında yapılan testlerin görüntülerinin bulunmasının ardından, İran'ın Yemen'deki Husi isyancılara gelişmiş silahlar sağladığına dair ilk kez kanıt sunduğunu açıkladı.”⁸⁵ Aynı şekilde BM ve diğer uluslararası örgütler de İran'ın Husilere askeri teçhizat, donanım ve iktisadi yardımlarda bulunduğunu açığa çıkarmıştır.⁸⁶ İran, Yemen'in meşru hükümetinin düşürülmesi için ülke içerisindeki diğer aktörleri silahlandırması uluslararası hukuka uygun bir durum olmadığı aşikârdır.

⁸³ Aziz Al-Ahmad, “Yemen’s Houthis say they attacked 107 ships since November”, <https://www.aa.com.tr/en/africa/yemen-s-houthis-say-they-attacked-107-ships-since-november/3208367>, *Anadolu Ajansı*, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2023.

⁸⁴ The World Bank Group, “The World Bank In Yemen”, <https://www.worldbank.org/en/country/yemen/overview>, 2024, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

⁸⁵ Voice of America, “UK Presents Evidence Linking Iran in Houthi Weapon Supply”, <https://www.voanews.com/a/uk-presents-evidence-linking-iran-in-houthi-weapon-supply/6961928.html>, 2023, Erişim Tarihi: 03.11.2024.

⁸⁶ Telci, Yetim ve Ereli, a.g.r., s.9.

Bu ve benzeri gelişmelere rağmen İran defaten Husileri siyasi olarak desteklediğini, ancak örgüte silah göndermediğini ileri sürmektedir.⁸⁷ Ayrıca Uluslararası Af Örgütü de Birleşik Arap Emirlikleri'nin Yemen iç savaşında varlık gösteren “*terörist gruplara*” yasal olmayan yollardan silah sağladığına yönelik bir rapor yayınlamıştır.⁸⁸ Bu noktada, Yemen iç savaşında Suudi Arabistan destekli ve Aden merkezli olarak BM'nin tanıdığı meşru hükümet ile İran destekli ve Sana merkezli Husiler, zaman zaman bağımlı oldukları devletlerin politikalarına göre hareket etmektedirler. Böylece Yemen'deki bu silahlı aktörler (devlet ve devlet dışı), savaş vasıtası ile kendi halkına ve kendi kaynaklarına büyük bir zarar vermektedir. Böylece, uzun yıllardır Yemen'de haksız ve korkutucu bir savaş devam etmektedir.

19 Ağustos 2024 tarihinde BM Dünya Sağlık Örgütü, Yemen'deki insani krize dikkat çekmiş ve resmi sosyal medya hesabı olan X'te şu açıklamada bulunmuştur: “*Yemen, hastalık ve çatışmanın getirdiği çifte yük ile karşı karşıyadır. 17.8 milyon kişinin sağlık yardımına ihtiyacı var ve bunların arasında 5 yaşın altındaki 540 bin çocuk da bulunuyor. Çatışmaların devam ettiği ve sağlık sisteminin çöktüğü bir ortamda insanlık için harekete geçmemiz çok önemlidir.*” Ayrıca Yemen'de yarım milyon çocuk bir deri bir kemik kalmış durumdadır.⁸⁹ Böylece Yemen'deki insani kriz gün geçtikçe derinleşmektedir ve Yemen'deki silahlı aktörlerin hukuk dışı uygulamaları ve saldırıları devam etmektedir. Aynı saiklerle 2024 yılında UNICEF, Gıda ve Tarım Örgütü, Dünya Gıda Programı ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan ortak bir raporda Yemen'in batı kıyısındaki yetersiz beslenme seviyelerinin ilk kez “*son derece kritik*” seviyelere ulaştığını vurgulanmıştır. Aynı raporda şu önemli krize de dikkat çekilmiştir: “*Aynı havza bölgesinde, 2024 yılında yaklaşık 223.000*

⁸⁷ Thomas O Falk, “The limits of Iran’s influence on Yemen’s Houthi rebels”, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/8/the-limits-of-irans-influence-on-yemens-houthi-rebels>, *Al Jazeera*, 2022, Erişim Tarihi: 04.11.2024.

⁸⁸ Telci, Yetim ve Erel, a.g.r., s.7.

⁸⁹ WHO Yemen, “Act For Humanity”, <https://x.com/WHOYemen/status/1825481187290161342>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024; Middle East Monitor, “Yemen: half-a-million children severely emaciated”, <https://www.middleeastmonitor.com/20240820-yemen-half-a-million-children-severely-emaciated/>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

hamile ve emziren kadının yetersiz beslendiği tespit edilmiştir.”⁹⁰ BM Dünya Gıda Programı tarafından Ağustos 2024 tarihinde yayınlanan raporda “*Temmuz 2024’te Yemen’deki hanelerin yüzde 62’si gıda tüketiminin yetersiz olduğunu bildirdi ki bu şimdiye kadar kaydedilen en yüksek oran*” tespitinden bulunmuştur. Bu oranın hangi bölgelerinde olduğuna dair şu açıklamada bulunmuştur: “*Bu oran meşru hükümetin kontrolündeki bölgelerde yüzde 64, Husi grubunun kontrolündeki bölgelerde ise yüzde 61’dir.*”⁹¹ Ayrıca BM Dünya Gıda Programı tarafından 9 Eylül 2024 tarihinde yayınlanan raporda Ağustos 2024 tarihinde ülke genelinde nüfusun yüzde 64’ü yetersiz gıda tüketimiyle karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Böylece BM Dünya Gıda Programı’nın Yemen’de kaydettiği en yüksek oran olmaktadır. Öyle ki BM Dünya Gıda Programı ülke genelinde nüfusun yüzdesi olarak Mart’ta 46, Nisan’da 51, Mayıs’ta 58 ve Haziran’da 60 oranında yetersiz gıda tüketimin olduğunu açıklamıştır (2024 yılı içerisinde).⁹² Bu ve benzeri insani krizler bağlamında Yemen’de uluslararası insan haklarının önem arz ettiği yaşam, beslenme, konut, sağlık, eğitim vs. haklar büyük bir tehlike altında ve çoğu bölgelerde bu haklar sekteye uğratılmaktadır.

7 Ekim 2023 tarihinden itibaren İsrail’in Gazze’ye yönelik saldırılarına Almanya’nın siyasi, iktisadi ve askeri destek sağladığını ileri süren Nikaragua devleti Uluslararası Adalet Divanı’na (UAD) dava açmıştır. Buna yönelik UAD’nın önemli kararında “*soykırımın ve diğer savaş suçlarının işlendiği bir bölgeye silah sevkiyatı yapan devletleri,*

⁹⁰ Middle East Monitor, “Acute malnutrition in areas controlled by Yemeni gov’t increases by 34% in 2024: UN”, <https://www.middleeastmonitor.com/20240818-acute-malnutrition-in-areas-controlled-by-yemeni-govt-increases-by-34-in-2024-un/>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

⁹¹ UN World Food Programme, “WFP Yemen Situation Report #8, August 2024”, <https://reliefweb.int/report/yemen/wfp-yemen-situation-report-8-august-2024>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024; Yemen Shabab, “UN report: 62% of Yemenis do not get enough food”, <https://yemenshabab.net/en/sections/NEWS/Locals/abf1bc20-683e-11ef-9772-4292e6ba5caa>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

⁹² UN World Food Programme, “WFP Yemen Situation Report #9 September 2024”, <https://reliefweb.int/report/yemen/wfp-yemen-situation-report-9-september-2024>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024; Yemen Shabab, “UN report: 64% of Yemen's population does not have enough food”, <https://yemenshabab.net/en/sections/NEWS/Locals/a29f6848-9846-11ef-aa34-1e56795a43c0>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

*işlenen suçlardan sorumlu tutulabilme ihtimali olduğu*⁹³ belirtilmiştir. Bu kapsamda UAD, Yemen iç savaşında insanlığa karşı suçlar işleyen taraflara siyasi, iktisadi, askeri ve istihbarat desteği sunan Suudi Arabistan, İran, Arap Birleşik Emirlikleri, Batılı devletlerini de sorumlu tutması gerekmektedir. Aksi takdirde Yemen’de meydana gelen insani krizler, soykırım niteliği taşıyan gelişmeler ve insanlığa karşı suçlar uzun bir süre devam edecektir. Ayrıca İsrail, Yemen’de varlık gösteren Husiler’in İsrail’e yönelik saldırılarına karşılık 26 Aralık 2024 tarihinde hava saldırıları ile Sanaa’nın uluslararası havaalanını ve Yemen’deki diğer hedefleri vurmuştur. İsrail’in ölümcül saldırısına yönelik Dünya Sağlık Örgütü Başkanı Tedros Adhanom Ghebreyesus “*uluslararası hukuk uyarınca sivil tesislerin korunmasına saygı gösterilmesi gerektiğini*”⁹⁴ vurgulamıştır. Bu çerçevede İsrail, başta Yemen olmak üzere diğer Ortadoğu ülkelerinin (Suriye, Filistin, Lübnan, Yemen, İran vs.) ülke bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlıklarına karşı kuvvet kullanmaktan geri durmamaktadır. UAD, Yemen’e yönelik İsrail’in devam eden hava saldırıları ile insanlığa karşı işlenen suçlardan İsrail’i de sorumlu tutmalıdır.

VIII. SONUÇ

Yemen’deki iç savaş ve siyasi boşluk İran destekli Husiler (Şii) tarafından doldurulmuştur. Yaklaşık yirmi yıl süren iç savaşta mutlak galibiyet Husiler’in olmuş ve askeri ve siyasi yapılanmaları ile Yemen’in siyasal hayatında temel aktör olma potansiyeline sahip olmuşlardır. Yemen’deki direnişleri ve savaşma kabiliyetleri İran’ın eğitim ve askeri desteği sayesinde olmuş ve Yemen’deki hükümet güçlerine karşı üstünlükleri de bunun bir yansıması olduğu sonucuna varılmıştır.

⁹³ Melike Pala, “Uluslararası Adalet Divanı, soykırım için silah sağlayanların da sorumlu tutulabileceğini hatırlattı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-adalet-divani-soykirim-icin-silah-saglayanlarin-da-sorumlu-tutulabilecegini-hatirlatti/3206529#>, *Anadolu Ajansı*, 30.04.2024, Erişim Tarihi: 03.01.2025.

⁹⁴ Ahram Online, “WHO chief says narrowly escaped death in Israeli strikes on Yemen airport”, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/537679/World/Region/WHO-chief-says-narrowly-escaped-death-in-Israeli-s.aspx>, 28 Dec 2024, Date of Access: 03.01.2024.

Yemen’de Sunilere en üst perdeden askeri, diplomatik, ekipman, sağlık, gıda ve ekonomik destek sağlayan ülke Suudi Arabistan’dır. Suudi Arabistan’ın Yemen halkının istikrarına önem vermesinin temel nedenlerinde birisi kendi ülke sınırlarının bekasını sağlamak için bu desteği zorunlu kılmıştır. Suudi Arabistan’ın en uzun sınırı Yemen sınırındır ve Yemen’de meydana gelen iç savaşta göçmenlerin sığındığı kendi toprakları olmuştur. Hâliyle Suudi Arabistan’ın Yemen’deki bu iç savaşa müdahil olma durumu kaçınılmaz olmuştur. Suudi Arabistan’ın diğer bir amacı ise Şii İran’ın Yemen’deki yayılcı politikalarına karşı bir Sünni blok kurma arayışı olmuştur. Bu minvalde Suudi Arabistan’ın dış politikasında Yemen’in meşru hükümetine ve Sunilere her türlü desteği ulusal çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir.

Arap Baharı ile çoğu Arap ülkelerinde yıkım, ölüm ve acılar yaşanmıştır. Bu yaşananlar Arap halkının yoksullaşmasına neden olmuş ve devletlerin yapılarını tahrip etmiştir. Arap Baharı, halka karşı hükümetler sert güvenlikçi politikalar ile insan hakları ihlalleri ve uluslararası hukuk kurallarının ihlal edildiği bir süreç olmuştur.⁹⁵ Arap isyanlarından en kötü etkilenen Arap ülkelerinden birisi Yemen olmuş ve ülkede yıkım, ölüm ve acıları günümüze kadar devam etmiştir. Yemen iç savaşında en çok korkulan durum Suni-Şii çatışması yani mezhep çatışması tehlikesi olmuştur. Fakat tam olarak Suni-Şii çatışması söz konusu değil, kimilerine göre güç mücadelesi, ancak genel anlamda üzerinde uzlaşılan durum ise Yemen üzerinde Suudi Arabistan-İran vekâlet savaşı olmaktadır. Bu bağlamda Acet’in değerlendirmesi de şu şekilde: “*Yemen de İran ve Suudi Arabistan’ın bölgede nüfuzlarını arttırmaya yönelik verdikleri mücadele alanlarından biri olmuş ve Arap Baharı da buna bir kılıf olmuştur.*”⁹⁶

Yemen’de Zeydiler (Şii) ve Suniler yıllarca beraber yaşamışlar ve büyük sorunlar olmadan yaşamlarını idame etmişlerdir. Fakat Cumhurbaşkanı Salih’in tutarsız ve dışlayıcı siyasetiyle Zeydiler Yemen iç savaşında muhalefetin (Husiler) tarafına geçmesine neden olmuştur. Zeydiler Suni dünya ile iyi ilişkileri olmasına rağmen Husilerin tarafına geçmişler ve doğal olarak İran ile temas kurmuşlardır. Böylece Zeydiler İran destekli Husilerin birer parçası hâline gelmiştir. Yemen’in siyasi

⁹⁵ Ömer Duman, “Arap Baharı Sonrası Türkiye-Mısır İlişkileri”, *Dünya Siyasetinde Afrika* 7, ed: İsmail Ermağan ve Elem Eyricce Tüpekcilioğlu, Nobel, Ankara, 2021, s.400.

⁹⁶ Acet, a.g.m., s.118.

yapılanması içerisinde Kuzey Yemen, İran'a peşkeş çekilmiş ve bunu sağlayan nedenler arasında BM, Batılı ve komşu devletlerin Yemen iç savaşına müdahil olmaması ve Yemen hükümetinin olaylara geç müdahalesi olmuştur. Bunlar doğrultusunda Yemen iç savaşına müdahil olan aktörler tarafından BM ve Körfez ülkelerin çözüm önerileri kabul edilmemiştir. Yemen iç savaşının bitmesi ve kısa vadede çözüm ise mümkün değildir. Özet olarak, uluslararası toplumun tüm uyarılarına ve kararlarına rağmen Suudi Arabistan ve İran'ın vekâlet savaşına dönüştüğü Yemen iç savaşının kısa sürede bitmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmada 1994, 2004 ve 2014 yıllarında Yemen'de vuku bulan iç savaşlarda; savaş kuralları, insan hakları (yaşam, sağlık, hürriyet, eğitim vs.) ve uluslararası hukuk sürekli olarak ihlal edildiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca Yemen iç savaşında yer alan aktörler; uluslararası hukuk kişilerin önerilerini ve çözüm önerilerini defaten reddetmiş ve uluslararası hukukun kaynağı olan uluslararası antlaşmaları da dikkate almamaktadır. Bundan ötürü Yemen iç savaşında uluslararası hukukun hiçbir normuna itaat edilmediği tespit edilmiştir. Bütün bunlara ek olarak, çalışmada bölgesel ve küresel devletler Yemen'in iç işlerine karışmaları hasebiyle ülkede yaşanan insani krizlerin artmasına sebebiyet verilmekte ve sürekli olarak uluslararası hukuk ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yemen iç savaşının bitmesi ve istikrarlı bir Yemen için şu politika önerileri takip edilmeli; Yemen'de bulunan yabancı devletler askerilerini ve desteklerini (ekipman) geri çekmeli, Yemen'in geleceğine Yemen halkı karar vermeli (Suudi Arabistan ve İran değil), taraflar arasında uzlaşma ve barış sağlanmalı, iç savaşa müdahil olan tarafların dışlanması önlenmeli ve son bulmalı, taraflar arasında psikolojik handikaplar ortadan kaldırılmalı, uluslararası hukuka uygun olarak arabuluculuk ve diplomasi kanalları kullanılmalı, toplumsal barış sağlanmalı ve son olarak da Yemen'in toprak bütünlüğü ve stratejik konumu korunmalıdır. Bu noktada, Yemen uzun bir kültürel hafızaya sahip ve kadim bir ülkenin yok olmaması ve halkın refahı için belirtilen politika önerileri doğrultusunda barışçıl yollar ve tutumlar benimsenmelidir. Yemen'de her gün çözümsüzlük ve halkın acıları söz konusu ve bu acıların son bulması için tüm aktörler inisiyatif almalı ve ortak bir hümanist politika etrafında toplanmalıdır. Aksi bir durumda Yemen halkı için çözümsüzlük, yıkım, ölüm ve halkın acıları kalıcı bir hâle gelebilir. Öyle ki, barışçıl yollarla çözümün olmadığı meselelerde çözümsüzlük durumu süreklilik gösterir.

KAYNAKÇA

- Acet, Gül Seda: “Yemen’de İç Savaş ve İnsani Krizlerin Boyutları”, *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, Vol:4 Issue:13, 2018, s.114-125.
- Ahmed, Omar: “Remembering the 1994 Yemeni Civil War”, <https://www.middleeastmonitor.com/20220504-remembering-the-1994-yemeni-civil-war/>, *Middle East Monitor*, 2022, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Ahram Online, “WHO chief says narrowly escaped death in Israeli strikes on Yemen airport”, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/537679/World/Region/WHO-chief-says-narrowly-escaped-death-in-Israeli-s.aspx>, 28 Dec 2024, Date of Access: 03.01.2024.
- Akdevelioğlu, Atay: Yeşilyurt, Nuri ve Erdem, Gökhan: “Tarihsel Süreklilik ve Kopuşlar Üzerinden Yemen İç Savaşı”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:10, Sayı: 1, 2023, s.217-254.
- Al Arabiya, “Abdrabbo Mansour Hadi: Yemen’s ‘legitimate leader’”, <https://english.alarabiya.net/perspective/profiles/2015/03/25/Yemen-s-Hadi-symbol-of-legitimacy-Houthis-see-to-eliminate>, 2015, Erişim Tarihi: 05.11.2024.
- Al Jazeera, “Houthi drone attacks on 2 Saudi Aramco oil facilities spark fires”, <https://www.aljazeera.com/economy/2019/9/14/houthi-drone-attacks-on-2-saudi-aramco-oil-facilities-spark-fires>, 2019, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Al Jazeera, “Timeline: History of Separatism in Southern Yemen”, <https://www.aljazeera.com/news/2020/4/26/timeline-history-of-separatism-in-southern-yemen>, 2020, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Al Jazeera, “2,000 children recruited by Yemen’s Houthis died fighting: UN”, 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/1/30/2000-children-recruited-by-yemens-houthis-died-fighting-un>, 2022, Erişim Tarihi: 05.11.2024.
- Al Jazeera, “Saudi-led coalition declares end to Yemen air strikes”, <https://www.aljazeera.com/news/2015/4/22/saudi-led-coalition-declares-end-to-yemen-air-strikes>, 2015, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

- Al-Ahmad, Aziz: “Yemen’s Houthis say they attacked 107 ships since November”, <https://www.aa.com.tr/en/africa/yemen-s-houthis-say-they-attacked-107-ships-since-november/3208367>, *Anadolu Ajansı*, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Anadolu Ajansı, “NATO'nun Libya operasyonu bitti”, <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/natonun-libya-operasyonu-bitti/405044>, 27.10.2011, Erişim Tarihi: 03.01.2025.
- Anadolu Ajansı, “Hundreds of children recruited by Yemen rebels killed in 2021: UN”, <https://www.aa.com.tr/en/world/hundreds-of-children-recruited-by-yemen-rebels-killed-in-2021-un/2489294>, 2022, Erişim Tarihi: 05.11.2024.
- Arab News, “Houthis ‘Recruiting Thousands of Yemeni Children’”, 2022, <https://www.arabnews.com/node/2014636/middle-east>, 2022, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Arı, Tayyar: *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Iran, İran, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı*, Cilt II, Dora, Bursa, 2017.
- Arı, Tayyar: *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Cilt I, MKM Yayınları, Bursa, 2012.
- Armaoğlu, Fahir: *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, 5.Baskı, Kronik, İstanbul, 2019.
- Arslan, İbrahim: “Yemen: İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:1, Sayı:1, 2015, s.16-48.
- Balaam, N. David ve Dillman Bradford: *Uluslararası Ekonomi Politika Giriş*, Çev: Nasuh Uslu, 1.Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015.
- BBC News Türkçe, “Cenevre Sözleşmeleri sivilleri modern savaşlardan koruyor mu?”, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn40melm314o>, 29 Nisan 2024, Erişim Tarihi: 03.01.2025.
- BBC News Türkçe, “Yemen'de Husiler iktidarı ele geçirdi”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150206_yemen_husi_meclis, 2015, Erişim Tarihi: 28.01.2022.
- BBC News, “Yemen: Deal to end political crisis signed”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29302898>, 2014, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

- BBC News, “Yemen crisis: Why is there a war?”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29319423>, 2021, Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, “Birleşmiş Milletler Antlaşması”, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, 1945, Erişim Tarihi: 03.01.2025.
- Cole, Sarah: “The Economic Disaster Behind the Yemen Civil War”, *The Foreign Analyst*, <http://theforeignanalyst.com/the-economic-disaster-behind-the-yemen-civil-war>, 2019, Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- Doğan, İlyas: “İnsan Hakları Hukukunun Temel Özellikleri”, *İnsan Hakları Hukuku*, ed: İlyas Doğan, 3.Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2019, s.49-86.
- Duman, Ömer: “Uluslararası Hukuk Açısından Libya'daki İstikrar Arayışları ve Demokrasi Deneyimi”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 12 (2), 2022, s.21-43.
- Duman, Ömer: “Arap Baharı Sonrası Türkiye-Mısır İlişkileri”, *Dünya Siyasetinde Afrika 7*, ed: İsmail Ermağan ve Elem Eyricce Tüpekcilioğlu, Nobel, Ankara, 2021, s.395-420.
- Equality and Human Rights Commission, “What are human rights?”, <https://www.equalityhumanrights.com/human-rights/what-are-human-rights>, 2019, Erişim Tarihi: 15.11.2023.
- Euronews, “Husiler'den Kızıldeniz'de deniz taşımacılığına yönelik ilk ölümcül saldırı”, <https://tr.euronews.com/2024/03/06/husilerden-kizildenizde-deniz-tasimaciligina-yonelik-ilk-olumcul-saldiri>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Falk, Thomas O: “The limits of Iran’s influence on Yemen’s Houthi rebels”, <https://www.aljazeera.com/news/2022/3/8/the-limits-of-irans-influence-on-yemens-houthi-rebels>, *Al Jazeera*, 2022, Erişim Tarihi: 04.11.2024.
- Geldi, Mahmut: “Devrimden iç savaşa Yemen'de yaşananlar”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/devrimden-ic-savasa-yemende-yasananlar/1075207>, *Anadolu Ajansı*, 2018, Erişim Tarihi: 01.11.2024.

- Human Rights Watch, “Human Rights In Yemen During And After The 1994 War”, <https://www.hrw.org/reports/YEMEN94O.PDF>, Vol. 6, No. 1, October 1994.
- Karasz, Ben HubbardPalko and Reed, Stanley: “Two Major Saudi Oil Installations Hit by Drone Strike, and U.S. Blames Iran”, <https://www.nytimes.com/2019/09/14/world/middleeast/saudi-arabia-refineries-drone-attack.html>, *The New York Times*, 2019, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Kızılkın, Zelal Başak: “Suriye Krizi Bağlamında Avrupa Birliği ve Bölgesel Aktörler: Farklılaşan Dış Politika Tercihleri, Kesişen Hedefler”, *Avrupa Birliği, Aktörler ve Suriye Krizi*, Edit: Zelal Başak Kızılkın, Birinci Baskı, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2019, s.1-21.
- Koca, Nazlı: “Yemen’de Çatışmalı Süreç ve Dinamikleri”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(2), 2021, s.223-235.
- Kurşun, Zekeriya: “Arap Baharı Sonrası Yemen'in Çıkmazları”, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/arap-bahari-sonrasi-yemenin-cikmazlari>, 2014, Erişim Tarihi: 27.01.2022.
- Lederer, Edith M: “UN: 2,000 Children Recruited By Yemen’s Rebels Died Fighting”, <https://apnews.com/article/middle-east-united-nations-yemen-houthis-17c3e19c239be8a2f41ee3e27469fc6e>, 2022, *Associated Press*, Erişim Tarihi: 02.02.2022.
- Mepa News, “Yemen’de Son Durum (Eylül 2021)”, <https://www.mepanews.com/yemende-son-durum-eylul-2021-47351h.htm>, 2021, Erişim Tarihi: 05.01.2022.
- Michael, Maggie ve Al-Haj, Ahmed: “Saleh’s death puts Yemen’s war at a crossroads”, <https://www.deepl.com/tr/translator#en/tr/Saleh%E2%80%99s%20death%20puts%20Yemen%E2%80%99s%20war%20at%20a%20crossroads.>, *The New York Times*, 2017, Erişim Tarihi: 03.11.2024.
- Middle East Monitor, “Acute malnutrition in areas controlled by Yemeni gov't increases by 34% in 2024: UN”, <https://www.middleeastmonitor.com/20240818-acute-malnutrition-in-areas-controlled-by-yemeni-govt-increases-by-34-in-2024-un/>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

Middle East Monitor, “Yemen: half-a-million children severely emaciated”, <https://www.middleeastmonitor.com/20240820-yemen-half-a-million-children-severely-emaciated/>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

Montgomery, Marcus: “A Timeline of the Yemen Crisis, from the 1990s to the Present”, <https://arabcenterdc.org/resource/a-timeline-of-the-yemen-crisis-from-the-1990s-to-the-present/>, *Arab Center Washington DC*, 2021, Erişim Tarihi: 03.11.2024.

OSESGY, “Stockholm Agreement”, <https://osesgy.unmissions.org/stockholm-agreement>, 2018, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

Pala, Melike: “Uluslararası Adalet Divanı, soykırım için silah sağlayanların da sorumlu tutulabileceğini hatırlattı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/uluslararasi-adalet-divani-soykirim-icin-silah-saglayanlarin-da-sorumlu-tutulabilecegini-hatirlatti/3206529#>, *Anadolu Ajansı*, 30.04.2024, Erişim Tarihi: 03.01.2025.

Pazarcı, Hüseyin: *Uluslararası Hukuk*, 20.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021.

Reid, David: “Saudi Aramco reveals attack damage at oil production plants”, <https://www.cnbc.com/2019/09/20/oil-drone-attack-damage-revealed-at-saudi-aramco-facility.html>, *CNBC*, 2019, Erişim Tarihi: 06.11.2024.

Riedel, Bruce: “Who are the Houthis, and why are we at war with them?”, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2017/12/18/who-are-the-houthis-and-why-are-we-at-war-with-them/>, 2017, Erişim Tarihi: 27.01.2022.

Robbins, Timothy; Shah, Hijab ve Dalton, Melissa: “U.S. Support for Saudi Military Operations in Yemen”, <https://www.csis.org/analysis/us-support-saudi-military-operations-yemen>, *Center for Strategic & International Studies*, 2018, Erişim Tarihi: 02.11.2024.

Roberts, Dan ve SHAHEEN Kareem: “Saudi Arabia launches Yemen air strikes as alliance builds against Houthi rebels”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/26/saudi-arabia->

- begins-airstrikes-against-houthi-in-yemen, 2015, Erişim Tarihi: 29.01.2022.
- Robinson, Kali: “Yemen’s Tragedy: War, Stalemate, and Suffering”, <https://www.cfr.org/backgrounder/yemen-crisis>, Council on Foreign Relations, 2023, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Sabah, “Aden, Yemen’in fiili başkenti oluyor”, <https://www.sabah.com.tr/dunya/aden-yemenin-fiili-baskenti-oluyor-2949608>, 2015, Erişim Tarihi: 29.01.2022.
- Stewart, Phil: “U.S. halting refueling of Saudi-led coalition aircraft in Yemen's war”, <https://www.reuters.com/article/us-usa-yemen-refueling/u-s-halting-refueling-of-saudi-led-coalition-aircraft-in-yemens-war-idUSKCN1NE2LJ/>, *Reuters*, 2018, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Stratejik Ortak, “Yemen’de Son Durum Haritası (2021)”, 2021, <https://www.stratejikortak.com/2021/11/yemende-son-durum.html>, Erişim Tarihi: 29.01.2022.
- Şimdi, Merve ve Duman, Ömer: “Arap Baharı Sonrası Akdeniz’de Güvenlik ve İnsan Hakları Etkileşimi”, *Doğu Akdeniz Jeopolitik ve Ekonomi-Politik Dinamikler*, ed: Sadullah Özel, Halil İbrahim Aydın, Murat Cihangir, İstanbul: Paradigma Akademi, 2020, s.241-252.
- Tan, Altan: *Hız İbrahim’in Ayak İzlerinde ORTADOĞU*, 1.Baskı, Çıra, İstanbul, 2016.
- Telci, İsmail Numan: Yetim, Mustafa ve Ereli, Gökhan: “Yemen İç Savaşı: Bölgesel ve Küresel Aktörler, Yerel Unsurlar ve Çatışmanın Geleceği”, *ORSAM*, Rapor, No: 9, 2020, s.1-22.
- The World Bank Group, “The World Bank In Yemen”, <https://www.worldbank.org/en/country/yemen/overview>, 2024, Erişim Tarihi: 06.11.2024.
- TRT Haber, “Yemen iç savaşında 9 yıl: Neler oldu?”, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yemen-ic-savasinda-9-yil-neler-oldu-848934.html>, 2024, Erişim Tarihi: 01.11.2024.
- Uluslararası Af Örgütü, “Uluslararası Ceza Mahkemesi, Yemen’deki olası savaş suçlarıyla bağlantılı silah şirketlerinin yöneticilerini soruşturmalı”, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/yemendeki-olasi-savas-suclari-icc>, 2019, Erişim Tarihi: 03.01.2025.

- UN World Food Programme, “WFP Yemen Situation Report #8, August 2024”, <https://reliefweb.int/report/yemen/wfp-yemen-situation-report-8-august-2024>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- UN World Food Programme, “WFP Yemen Situation Report #9 September 2024”, <https://reliefweb.int/report/yemen/wfp-yemen-situation-report-9-september-2024>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- UNSC, “Security Council Resolution 2201 (2015) [on the situation in Yemen]”, 2015, <https://www.refworld.org/docid/54eb58a84.html>, Erişim Tarihi: 28.01.2022.
- Voice of America, “UK Presents Evidence Linking Iran in Houthi Weapon Supply”, <https://www.voanews.com/a/uk-presents-evidence-linking-iran-in-houthi-weapon-supply/6961928.html>, 2023, Erişim Tarihi: 03.11.2024.
- Warburton, David: “The Conventional War in Yemen”, *The Arab Studies Journal*, Vol. 3, No. 1, Spring 1995, pp. 20-44.
- WHO Yemen, “Act For Humanity”, <https://x.com/WHOYemen/status/1825481187290161342>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Wintour, Patrick: “Yemen Houthi rebels kill former president Ali Abdullah Saleh”, <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/04/former-yemen-president-saleh-killed-in-fresh-fighting>, *The Guardian*, 2017, Erişim Tarihi: 06.11.2024.
- World Nation News, “2,000 Child Soldiers Recruited by Yemen’s Houthi Rebels Died Fighting: UN Report”, 2022, <https://worldnationnews.com/2000-child-soldiers-recruited-by-yemens-houthi-rebels-died-fighting-un-report/>, Erişim Tarihi: 02.02.2022.
- Yemen Shabab, “UN report: 62% of Yemenis do not get enough food”, <https://yemenshabab.net/en/sections/NEWS/Locals/abf1bc20-683e-11ef-9772-4292e6ba5caa>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.
- Yemen Shabab, “UN report: 64% of Yemen's population does not have enough food”, <https://yemenshabab.net/en/sections/NEWS/Locals/a29f6848-9846-11ef-aa34-1e56795a43c0>, 2024, Erişim Tarihi: 02.11.2024.